

20 anys de perspectiva
1 9 7 4 - 1 9 9 4

Publicació
de Rosa Sensat

Març 1995

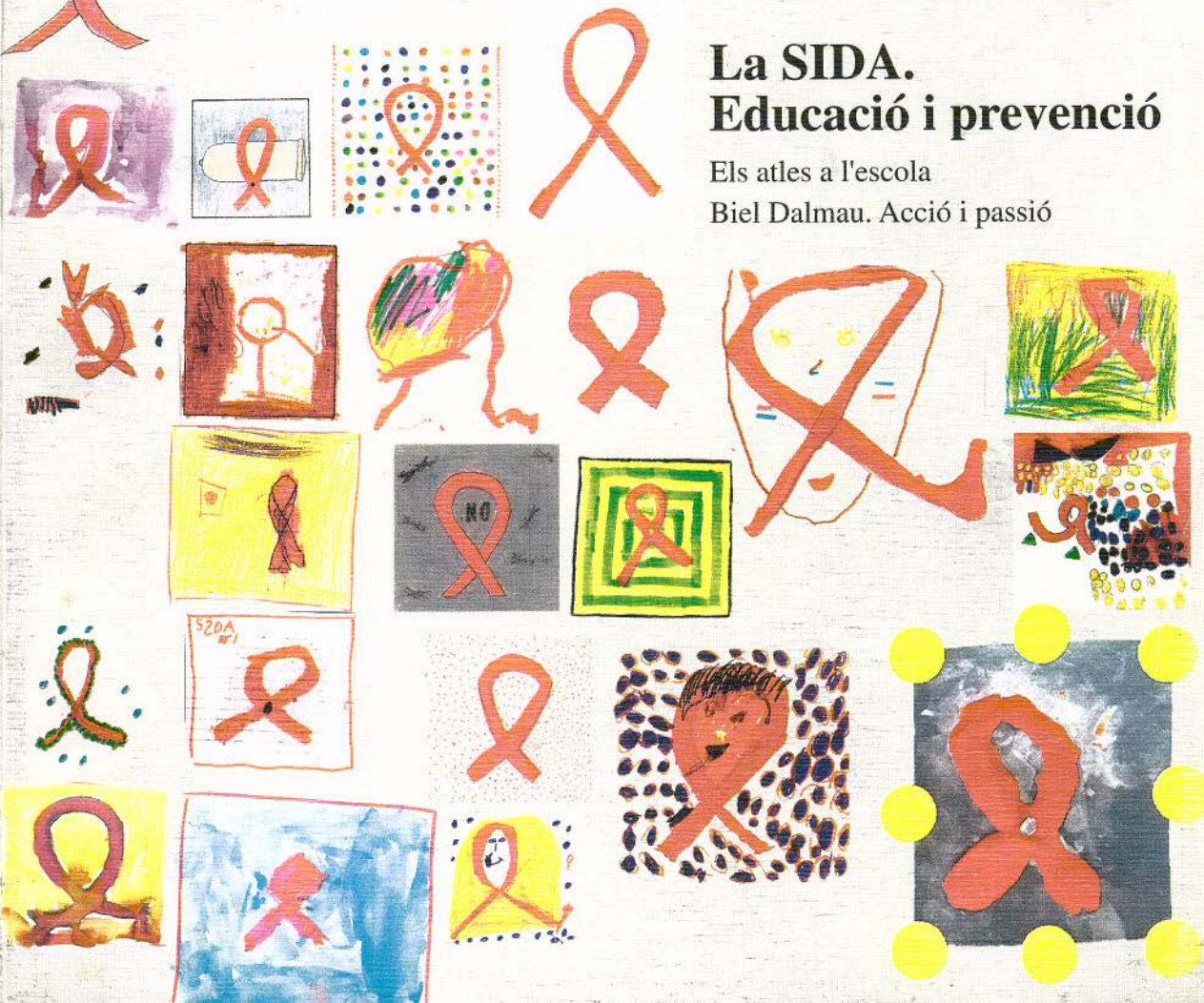
PERSPECTIVA

ESCOLAR 1993

**La SIDA.
Educació i prevenció**

Els atles a l'escola

Biel Dalmau. Acció i passió

Març 1995

P E R S P E C T I V A
E S C O L A R 1 9 3

Edició i Administració:

Associació de Mestres Rosa Sensat.
Còrsega, 271 • Tel. 237 07 01
Fax: 415 36 80 • 08008 Barcelona

Consell de Redacció:

Anna Agenjo, Rosa Carrió,
Mercè Comas, Ton Creus,
Mercè Fluvià, Montserrat Galícia,
Marta Mata, Carme Ortoll,
Teresa Serra, Jesús Viñas

Director:

Jordi Tomàs

Secretària de Redacció:

Carme Suaz

Disseny gràfic i coberta:

Vilaseca/Altarriba

Composició i muntatge:

Núria Hortal

Dibuixos:

Werner Thöni

Fotòlits:

Amena, s.a.

Impressió:

Romanyà-Valls

Subscripcions i distribució llibreries:

Associació de Mestres Rosa Sensat

Dipòsit legal:

B. 2090-1975-ISSN: 0210-2331

Subscripció anual:

5.950 ptes.- P.V.P. 675 ptes.

Coberta:

Dibuixos de la mainada de l'escola C. P. El Circeíl (Moja).

Editorial:

Marc unitari per a la millora de l'ensenyament
públic 1

Monogràfic:

La SIDA. Educació i prevenció

La SIDA: un repte per a tots. <i>Pere Morales</i>	2
SIDA i joves. <i>Oriol Castellet</i>	5
Escola, família i SIDA. <i>Ángeles Ojeda</i>	10
Experiències del curs escolar 1993-1994. <i>Pere Morales</i>	16
SIDA i primeres cures. <i>Joana Martin</i>	23
SIDA. Recursos didàctics. <i>Mercedes García</i>	29
Bibliografia sobre la SIDA. <i>Biblioteca Rosa Sensat</i>	34

Escola.

Orientacions didàctiques:

Propostes d'intervenció en coeducació. <i>Equip Coeducació C. P. Benviure de Sant Boi de Llobregat</i>	37
---	----

Recursos didàctics:

Els atles a l'escola. <i>Josep Maria Rabella i Vives</i>	43
---	----

Biel Dalmau.

Biel Dalmau. Acció i passió.	53
Parlament en record de Biel Dalmau. <i>Marta Mata</i>	54
Un testimoniatge. <i>Jordi Olivares i Periu</i>	57
Biel Dalmau. <i>Mariano Dolci</i>	59
Record de Biel Dalmau. <i>M. Dolors Llopart</i>	62
Caminar mirant... <i>Grup del «Caminar mirant»</i>	64
Els arbres que va plantar. <i>Ton Creus</i>	66
Biel Dalmau. Evocacions dels companys de «Perspectiva Escolar»	68

Novetats bibliogràfiques

Textos legals	78
----------------------	----

R O S A
S E N
S A T

Marc unitari per a la millora de l'ensenyament públic

Les entitats que formen el Marc Unitari de la Comunitat Educativa han publicat un manifest en el qual declaren que el conjunt de propostes de la plataforma reivindicativa del professorat que van convocar la vaga del 16 de febrer (ampliació de les plantilles dels centres públics, substitucions, solucions a la problemàtica dels interins...) representen a grans trets un objectiu comú pel fet que contribueixen a la millora de la qualitat educativa de tots els centres, i demanen al Departament d'Ensenyament que obri vies de diàleg i negociació real que facin possible un acord per al desenvolupament del mapa escolar i l'aplicació de la reforma.

La reforma ha de comportar un avenç en la qualitat de l'ensenyament públic del nostre país, el qual només serà possible sumant les voluntats del conjunt de sectors implicats: pares i mares, professorat i estudiants.

El marc unitari promou aquest dies assemblees i debats a les escoles amb l'objectiu de concretar les deficiències que conté el mapa escolar i ha convocat una manifestació per al dia 26 de març per a la millora de l'ensenyament públic.

Creiem que aquests són els paràmetres bàsics dins els quals s'han d'emmarcar les accions de la comunitat educativa: la millora de la qualitat de l'ensenyament com a objectiu principal, el marc unitari com a plataforma per concretar les condicions i components d'aquesta qualitat i el diàleg i la negociació amb el Departament per aconseguir-ho.

Per això ens felicitem que s'hagi arribat a un acord unitari, ja que només es podrà avançar en la qualitat de l'ensenyament públic quan la comunitat educativa estigui d'acord en el projecte d'escola i en les condicions que el facin possible.

2 La SIDA. Educació i prevenció

L'article fa una introducció al conjunt del monogràfic donant dades sobre l'aparició i evolució de la malaltia i remarcant la importància de la prevenció i educació sanitària a l'escola com a eines fonamentals a l'abast.

La sida: un repte per a tots

Pere Morales

Metge

L'evolució de la malaltia

En el decurs de la primera meitat del segle XX hem pogut assistir a una disminució de las taxes de mortalitat per malalties infeccioses en els països industrialitzats, probablement deguda a la millora en la prevenció i el tractament.

L'any 1981, els Centers for Diseases Control (CDC), als Estats Units d'Amèrica, van començar a rebre declaracions de dues malalties (sarcoma de Kaposi i alguns limfomes) en malalts joves de la zona de Nova York i Califòrnia. Fins aquell moment, eren unes malalties característiques de gent gran o de pacients immunodeprimits (oncològics, transplantats...). Això va fer pensar en una nova malaltia, la qual, l'any 1982, s'anomenà Síndrome d'Immuno-deficiència Adquirida (SIDA).

Fins l'any 1983, a l'Institut Pasteur (França) no es va identificar i aïllar un virus a partir d'un malalt de SIDA i se'l va reconèixer com a agent causal de la malaltia. Va ser l'any 1985 quan, amb el consens internacional, es va estandarditzar la nomenclatura per la qual és conegut actualment: Virus de la Immunodeficiència Humana (VIH).

D'aleshores ençà s'ha fet un cens del nombre de casos de SIDA arreu del món i s'ha fet una estimació del nombre de persones

infectades pel VIH (seropositives), la qual ens dóna una idea més exacta de la importància d'aquesta epidèmia. Aquestes dades ens posen de manifest que les taxes d'incidència acumulada (des de l'inici de la malaltia fins ara) de casos de SIDA a Europa han augmentat considerablement. Així, l'Estat espanyol s'ha convertit, a hores d'ara, en capdavanter, i supera França, Itàlia, Suïssa...

A més a més, ens trobem davant d'una malaltia que afecta particularment la població jove, que no té tractament curatiu ni vacunes eficaces, que presenta una elevada taxa de mortalitat i origina uns greus problemes de marginació de les persones afectades.

És per això que cal un compromís de tota la societat, cadascú en el seu respectiu rol social (sanitaris, educadors, pares...), per tal d'evitar les actituds de marginació i rebuig i fomentar, sobretot, les mesures de prevenció de la propagació de la infecció del VIH. Per això és fonamental saber que les *úniques* vies de transmissió del VIH que s'han demostrat *reals* són la *parenteral* (l'ús compartit de xeringues en persones drogaaddictes n'és la més freqüent), la *sexual* (tant homo- com heterosexual) y la *vertical* (de la mare infectada al fetus o nadó).

La prevenció i l'educació sanitària: les eines que tenim a l'abast

La SIDA és una de les malalties en què la investigació científica està treballant més a fons. Conèixer les vies de transmissió i l'evolució dels casos declarats d'aquesta malaltia ha fet, i està fent, que els programes de prevenció endegats arreu del món vagin evolucionant i adaptant-se, constantment, a la situació real de la població, o subgrup de la població, a qui van dirigits.

Des d'un començament en què drogaaddictes i homosexuals eren les úniques poblacions-diana identificades com a «grups de risc», hem passat a parlar de «pràctiques de risc», on cal parlar del «com es fa» en lloc del «que i qui ho fa». En aquest sentit, cal tenir present que la via de contagi que està experimentant més augment en aquests moments és la del contagi sexual amb persones del sexe contrari i, especialment, en les dones.

4 La SIDA. Educació i prevenció

Així, el Pla de Salut de Catalunya per al període 1993-95 estableix uns objectius fonamentals per tal de reduir, com més millor, la progressió de les infeccions pel VIH en totes i cadascuna de les vies de contagi, i millorar, alhora, l'atenció sanitària d'aquestes persones i la de les afectades de SIDA. En aquest marc, el Programa d'Educació per a la Salut a l'Escola ha de tenir-hi un paper important.

Amb aquestes directrius assenyalades pel Pla de Salut de Catalunya neix, juliol de 1992, el Programa SIDA del Servei Català de la Salut de l'Àrea Centre i la seva experimentació pilot en el sector de Terrassa. Això va donar lloc a la creació de dues comissions de treball: l'una, formada per professionals sanitaris i de treball social, amb l'objectiu d'establir uns protocols d'actuació i coordinació davant el pacient VIH positiu i/o malalt de SIDA; l'altra, formada per professionals sanitaris (de diferents serveis), de l'ensenyament (tant del primari com del secundari) interessats en el tema i representants d'ONG.

Aquesta segona comissió dedica els seus esforços a la prevenció i educació sanitària dirigint les seves actuacions a una població diana concreta: *els joves*.

Tenint en compte que la informació no és, en absolut, suficient i que el que cal és modificar hàbits i actituds, el treball multidisciplinari dels sanitaris (que no ens han format per educar) i dels educadors (que no us han format per parlar de temes de salut) ha de representar un gran esforç, però, a la vegada, una satisfacció per a tots el comprovar que aconseguim una eina de treball útil i eficaç.

Evidentment, molts podem pensar: Per què els mestres? Per què a l'escola? Per què no se n'encarreguen els pares?... És cert, aquestes qüestions ens podrien portar a discussions eternes, però, cal no oblidar que els joves, aquesta població a la qual hem de donar eines per protegir-se del VIH, tot tenint conductes lliures de risc i practicar «sexe més segur» (si el practiquen), volen parlar-ne a l'escola amb els seus companys i companyes. També és cert que si aquesta tasca es veu reforçada pels pares a casa seva i per la societat en general les garanties d'èxit es veuran incrementades. Tinguem, doncs, present, que lluitar contra la SIDA és un repte que ens ateny a tots.

Les dades estadístiques sobre els malats de la SIDA constitueixen una de les raons per les quals els experts d'arreu del món consideren l'adolescència com a grup «diana» de contagi. Convé informar sobre les diferents estratègies i habilitats necessàries per a la prevenció.

SIDA i joves

Situació epidemiològica actual

Oriol Castellet

Metge

Les següents dades són extretes del BEC («Butlletí Epidemiològic de Catalunya»: revista on es publiquen les dades referents a les malalties transmissibles) i resumeixen l'estadística de malalts de la SIDA (excloses, per tant, les persones seropositives que no han desenvolupat la malaltia).

Si comparem dos anys consecutius, podrem advertir la tendència de les variacions quant a edats i mecanismes de contagi. (Vegeu la taula de la pàgina següent.)

Atenent al mecanisme de contagi podem observar com el grup amb major percentatge el constitueixen els UDVP (usuaris de drogues per via parenteral). El consum de drogues via endovenosa, i per tant, amb risc de contagi de la SIDA, és mínim entre els alumnes d'instituts de secundària. Aquest tipus de drogaaddicció és més freqüent en joves no escolaritzats i sobretot en edats posteriors (antics drogaaddictes). Un altre aspecte a destacar és l'augment progressiu de la via heterosexual. Aquest fet és especialment important, ja que en algun sector de la població havia arrelat la convicció que no essent homosexual ni drogaaddicte no calia preocupar-se de la SIDA, perquè era pràcticament impossible el contagi. A més, aquest mecanisme de contagi fa augmentar

6 La SIDA. Educació i prevenció

Catalunya				
Nombre de casos	Oct. 81 - Jun. 93		Oct. 81 - Jun. 94	
Homes	4.154		5.117	
Dones	871		1.077	
Total	5.025		6.194	
Per grups d'edat				
Menys de 14 anys	119	2,4%	132	2,1%
de 15 a 19 anys	38	0,8%	42	0,7%
de 20 a 29 anys	2.050	40,8%	2.405	38,8%
de 30 a 39 anys	1.859	37,0%	2.414	39,0%
de 40 a 49 anys	605	12,0%	755	12,2%
de 50 a 59 anys	216	4,3%	271	4,4%
Més de 60 anys	138	2,7%	175	2,8%
Per grups de transmissió				
UDVP heterosex.	58,8%		57,4%	
UDVP homo/bisex.	1,6%		1,7%	
Homo/bisexual	22,9%		22,2%	
Heterosexual	7,9%		9,3%	
Posttransfusional	0,5%		0,4%	
Product. sanguinis	1,4%		1,3%	
Fills de mare risc	2,1%		1,9%	
Altres	0,1%		0,1%	
No qualificats	5,6%		5,7%	

UDVP: Usuaris de drogues per via parenteral.

fortament la incidència de la SIDA en les dones, fins ara en un percentatge minoritari.

Per edats observem que el 38,8% dels malalts de la SIDA tenen entre 20 i 29 anys d'edat. Ja que el període d'incubació és molt llarg

(entre 5 i 10 anys), l'edat de contagi l'hem de situar en plena adolescència, període que coincideix amb l'inici de les pràctiques sexuals i de la drogoaddicció.

Aquestes dades estadístiques constitueixen una de les raons per les quals els experts d'arreu del món consideren l'adolescència com un grup «diana».

Prevenció: única eina eficaç

Malauradament, les característiques del VIH fan difícil d'obtenir una vacuna realment eficaç a curt termini.

Hi ha, però, dos trets del VIH que juguen a favor:

1. El VIH és relativament poc contagiós i s'inactiva amb facilitat, fins i tot amb desinfectants casolans (lleixiu, sabons, etc.).
2. Els mecanismes de transmissió són coneguts: via sanguínia, via sexual i via vertical (de mare a fill).

Aquests dos punts obren la possibilitat de deturar la progressió d'aquesta malaltia infecciosa si s'utilitzen les mesures preventives adients que n'impedeixin la transmissió. En aquesta tasca tothom hi té un paper a fer, ja sigui de manera individual, com a pares, com a sanitaris, com a educadors, com a responsables de la sanitat, etc..., ja sigui col·lectivament. Hi ha diferents formes d'intervenció per a prevenir la infecció del VIH:

- Programes de control de la qualitat de la sang i hemoderivats (a Catalunya obligatori des de l'octubre del 1986).
- Esterilització del material quirúrgic, odontològic, etc. Tractament i eliminació correctes de les deixalles sanitàries.
- Programes adreçats a drogodependents:
 - Programa de metadona
 - Programes d'intercanvi de xeringues
- Programes sanitaris del control de la prostitució, tant masculina com femenina.
- Programes d'informació i educació sanitària.

Ja que cal interrompre totes les vies de transmissió, qualsevol

8 La SIDA. Educació i prevenció

programa quedarà coix i serà ineficaç si no és acompanyat de tots els altres.

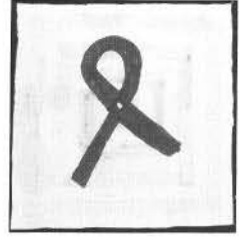
Sovint ens qüestionem l'eficàcia de l'educació sanitària. Com sempre, avaluar no és senzill, sobretot si el que s'ha de mesurar són els canvis de conducta dels individus pel que fa a assumptes personals. Hi ha alguns estudis, però, que indiquen un efecte positiu de l'educació sanitària. Un exemple de canvi de conducta sexual és l'observat a les comunitats gais de Sant Francisco. L'any 1984, un 50% dels homes practicaven penetracions rectals sense protecció. L'any 1987 el percentatge era del 5%. Això es va traduir en un descens de la incidència (nombre de nous casos declarats). A Catalunya un 60% d'aquest col·lectiu té relacions sexuals protegides o sense risc, la qual cosa ens fa pensar que si bé ha millorat l'aspecte preventiu, resta molta tasca per fer en el terreny de l'educació per a la prevenció tant en aquest col·lectiu com en la població en general.

Informació i canvi de conductes

En un estudi publicat (desembre de 1993) pel servei de Salut Pública de la Diputació de Barcelona sobre el grau d'informació que els joves tenien sobre la SIDA, les mesures de prevenció i d'altres malalties de transmissió sexual (MTS), hi podem trobar, entre d'altres, les següents dades: un 8% dels adolescents es reconeix no gens informat sobre la SIDA i les MTS. Un 30% té alguns coneixements erronis sobre els diferents mètodes de prevenció. Si bé la transmissió del VIH per via sexual, com també l'eficàcia protectora del preservatiu, són coneixements molt estesos, un 24% no considera necessari l'ús del preservatiu en totes les relacions sexuals. En estudis de conducta duts a terme a Catalunya en joves d'una mitjana d'edat de 16 anys, prop d'un 15% havia tingut relacions sexuals de penetració i només la meitat afirmava haver utilitzat sempre el preservatiu.

La informació als joves sobre el VIH i sobre els temes que giren a l'entorn de la SIDA és un pas que s'ha de fer. Cal tenir present, però, que l'objectiu a assolir és el d'evitar les pràctiques de risc, i la simple oferta d'informació no es tradueix necessàriament en canvis de conducta.

Entre la informació i el canvi d'actituds hi ha d'haver un procés d'assimilació de missatges, d'elaboració pròpia i en definitiva de maduració, el qual es veu dificultat per algunes de les característiques pròpies de l'adolescència, i també per raons familiars, socials, culturals o religioses.

L'adolescència com a període d'experimentació i en el qual el jove se sent pleteric de facultats i pràcticament invulnerable, pot explicar, en part, el fet que no adopti les mesures de prevenció necessàries, ja que no percep el *risc personal*. En aquest sentit molts joves creuen poder escollir, sense cap dubte, una parella sexual no infectada sense comptar que la persona seropositiva no es diferencia externament d'una persona no contagiada. Caldrà, a part de la informació, dur a terme aquelles activitats (jocs de rol, cinema, entrevistes amb persones seropositives, etc.), en les quals el jove es vegi implicat i li permetin captar que les persones amb SIDA o seropositives formen part de la seva realitat més propera.

La immaduresa i la inseguretat poden fer que la pressió del grup, de la colla o de les modes, els porti a acceptar i a practicar determinades conductes de risc.

Evidentment, vivim en una societat plural, però el fet d'haver d'assimilar missatges diferents, de vegades contradictoris i sovint no prou explicitats ni contrastats, dificulta, sobretot als joves, l'adopció de conductes correctes. Així hi ha qui, com a *única* estratègia eficaç per tal d'evitar el contagi per via sexual, proposa l'abstinència (estudis fets a l'efecte assenyalen que, aproximadament, un 30% de joves són partidaris d'aquesta opció) o la monogàmia, tot mostrant, més o menys explícitament, un rebuig de l'educació sexual i el preservatiu, el qual qualifiquen de: insegur, estimulants de la promiscuïtat, causa d'augment de la SIDA, etc.

Convindrà informar de les diferents estratègies (abstinència, monogàmia no serial, preservatiu, sexe sense penetració) i les habilitats necessàries per a la prevenció, però també caldrà promoure totes aquelles activitats que ajudin l'adolescent a veure els pros i els contres de cada una d'aquestes estratègies per tal que lliurement pugui escollir amb responsabilitat.

L'autora exposa la necessitat de donar una bona educació als nostres joves per aconseguir que deixin de ser el col·lectiu més afectat pel contagi. Per això cal començar per l'educació a l'escola, en tots els seus nivells, infantil, primària, secundària, universitària, i també per l'educació en la família.

Escola, família i SIDA

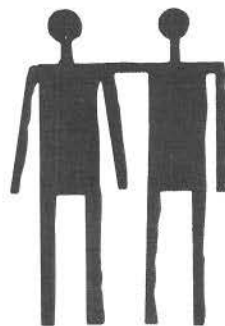
Ángeles Ojeda
Metgessa

Actualment, el mètode més eficaç per a tractar la infecció pel VIH (SIDA) és la *prevenció* i aquesta té una especial importància dins de la població més jove (és el grup en què es produeix el nombre més elevat de contagis). Així, doncs, és molt important que tots els sectors de la societat vegem clar que és primordial una correcta educació dels nostres joves i adolescents per tal de poder combatre aquesta epidèmia.

Tan sols amb una bona educació dels nostres joves podem aconseguir que deixin d'ésser el col·lectiu més afectat pel contagi i fer, d'aquesta manera, front a una infecció per a la qual no disposem, de moment, de cap tractament curatiu. La responsabilitat màxima de l'educació dels joves recau directament sobre la família i l'escola. Aquests són els dos col·lectius claus en aquesta tasca, i han d'ésser ells els que directament s'encarreguin de dur a terme aquesta funció. És molt important que tots dos treballin units complementant-se mútuament, ja que en cas contrari serà molt difícil d'arribar a aconseguir l'objectiu últim que perseguim mitjançant aquesta educació, com és el canvi d'hàbits i conductes i, per tant, la prevenció de la malaltia.

Així, doncs, és important que aquest tema es treballi conjuntament des del claustre de mestres i les associacions de pares i que s'intenti en tot moment arribar a compromisos formals sobre els objectius i com assolir-los, tractant d'aconseguir en el grau més alt possible

una cooperació real. És molt difícil d'assolir els objectius pretesos si un dels col·lectius no està del tot d'acord amb els objectius i activitats, o encara pitjor, si contradiu els missatges de l'altre col·lectiu. Per tant, independentment de la part de la qual sorgeixi la iniciativa, s'ha de posar en contacte amb l'altre i tractar de convenir les possibles actuacions.

Abans de prendre la decisió sobre si cal treballar el problema de la SIDA, seria convenient que, com a adults, reflexionéssim sobre els següents punts:

1. L'educació és quelcom més ampli que la transmissió de coneixements tècnics i científics.
2. L'educació respecte a la SIDA passa necessàriament per una bona educació sexual i de prevenció de les drogodependències.
3. L'educació sexual ha de tractar necessàriament en algun moment del concepte de sexe segur i de l'ús dels preservatius.
4. Dins de l'educació sobre drogodependències caldrà també explicar la manera correcta de desinfectar les xeringues en el cas de drogoaddicció parenteral.
5. Cal oblidar els prejudicis i les idees preconcebudes.
6. Hem de creure que podem influir favorablement amb el nostre treball sobre l'actitud dels joves.

Educació a l'escola

El tema de la SIDA, si bé ens pot semblar exagerat, es pot tractar des de l'educació infantil fins als cicles superiors de secundària, formació professional i estudis universitaris, de la manera més adient segons cada una de les diferents edats i nivells.

Educació infantil

En aquesta etapa és important que, a part dels temes que actualment es toquen a les escoles dins de l'educació sexual (coneixement del propi cos, diferències entre ambdós sexes, etc.), en el terreny més específic de la SIDA se'ls ensenyi que no han de tocar amb les mans les ferides obertes. Cal insistir en aquest punt i explicar-los

12 La SIDA. Educació i prevenció

d'una manera entenedora que a la terra i a l'aire hi ha microbis que no podem veure, i que, si toquem una ferida amb les mans, s'hi poden trobar microbis que es poden introduir dins de la ferida, amb la conseqüent infecció. És important que els nens vegin que els adults curen les ferides sempre amb els guants per tal de reforçar aquest missatge (nosaltres ens posem els guants a fi de no infectar les ferides).

Així doncs, des de petits cal anar inculcant-los els hàbits higiènics no solament pensant en la SIDA, sinó com a mètode de prevenció d'altres malalties infeccioses.

Educació primària

Segons el nivell, s'hi poden anar introduint diversos aspectes. És important que els temes de sexualitat que ja estan inclosos dins del currículum escolar es tractin no tan sols des d'un enfocament tècnic, sinó també des d'una projecció més humanista, amb implicació personal dels professionals de l'ensenyament.

En els cursos superiors de l'educació primària cal organitzar col·loquis on participin activament els alumnes. És una tasca dels professors, a part de la transmissió de coneixements, recollir les inquietuds, dubtes i interessos que els nens tenen en aquesta edat. És important d'estar oberts als suggeriments i temes de treball sol·licitats pels alumnes i procurar sempre ser absolutament sincers amb ells. També pot ser interessant portar preservatius a la classe, perquè vegin com són. Cal guanyar credibilitat davant els alumnes i la seva confiança intentant respondre a totes les seves preguntes i cal tenir la suficient valentia i honradesa d'admetre a la classe el desconeixement d'algun dels temes plantejats i sol·licitar l'ajut d'un tècnic en la matèria.

Educació secundària i formació professional

En aquesta etapa és quan bastants joves inicien les primeres relacions sexuals sense cap tipus de protecció i, per tant, és quan comença el risc de contagi per aquesta via.

Cal introduir el tema de la SIDA en el currículum escolar d'una manera transversal dins el major nombre de matèries. Hi ha algunes

experiències dutes a terme a diversos centres d'ensenyament secundari i n'hi ha que es troben recollides i publicades en diversos programes.

En aquesta edat és important que l'educador no adopti el paper de prepotent o de màxim expert en aquesta matèria. Als joves els ha d'arribar el missatge que sobre el sexe no sempre ho sabem tot, que aquest forma part d'una actitud de vida i que tan respectable és una forma de viure la sexualitat com una d'altra diametralment oposada, que el més important és viure'l d'una manera responsable, seriosa, però sobretot des del respecte pel propi cos i el de la parella.

És probable que parlar de totes aquestes coses amb els joves demani un esforç a l'educador, ja que tant la formació social rebuda com la professional no ens hi han ajudat. Solament amb el diàleg i la sinceritat aconseguirem la seva confiança.

El fet de dur a terme una educació per a la salut ja des de l'etapa infantil com a part integrant de tots els cicles educatius afavorirà que en aquesta etapa es produeixi una reflexió personal sobre els missatges i vivències acumulades.

Educació universitària

Cal incloure els temes de salut en les diferents branques universitàries. Així, per exemple, els mestres, en finalitzar els estudis de magisteri, haurien de haver rebut la formació mínima suficient per a afrontar la futura tasca de docents sabent incloure la salut en les diferents àrees curriculars.

També els professionals de la sanitat, a part d'estudiar els aspectes de salut, hauríem d'adquirir durant la nostra formació, les habilitats necessàries per tal de poder dur a terme tasques d'educació dins del nostre àmbit.

A d'altres estudis universitaris (treballadors socials, dret, etc.) cal un mínim de formació en tots aquests aspectes a fi de poder dur a terme una bona praxis professional.

Educació en la família

La família és l'altre pilar bàsic de l'educació dels nois i noies.

El més important és que els pares es mentalitzin que no hi ha una edat per començar a parlar als fills de sexualitat. De petits ja es pot iniciar l'educació en aquest terreny.

Hem d'intentar respondre, d'una manera adequada a l'edat, les preguntes referents a sexe que ens vagin plantejant. No se'ls pot respondre a una pregunta compromesa amb un «ja t'ho explicaré quan siguis més gran»; és preferible intentar respondre les preguntes a mesura que les vagin plantejant, si no, és molt probable que intentin buscar per altres vies la resposta que nosaltres no ens atrevim a donar.

Els pares han d'ésser conscients que l'adolescència és una etapa crítica, plena de contradiccions i de dubtes, en la qual el jove ha de prendre algunes decisions que influiran en el seu futur d'adult. És un intent de reafirmació de la seva personalitat, la qual cosa significa una confrontació amb si mateix i el que l'envolta i, per tant, també amb la família. Per tot això, no és el millor moment per intentar parlar de tots aquests temes per primera vegada. Crec que tots es-

tem d'acord en l'error que era el fet que algunes mares, de generacions anteriors, consideressin que el moment adequat per a parlar de tots aquests temes amb la seva filla era el que coincidia amb l'arribada de la primera menstruació. A banda de com fossin d'atrevides i explícites les seves explicacions, aquestes solien convertir-se, en la majoria dels casos, en quelcom violent per a ambdues i poc aclaridores per a l'adolescent.

L'educació sexual és, doncs, un tema per tractar en el dia a dia sempre que l'ocasió ho requereixi —pot ser arran d'un programa de televisió, ràdio, etc.—, i establir un diàleg entre els diferents membres de la família. És una bona manera que els pares coneguin les opinions, inquietuds i dubtes dels seus fills, al mateix temps que es crea un cert clima de confiança i de complicitat.

Moltes vegades els pares poden sentir-se acomplexats i desorientats en intentar de parlar d'aquests temes amb els fills, en pensar que no tenen els coneixements necessaris, i deleguen aquesta responsabilitat a l'escola, la qual cosa és un error, ja que qui millor pot conèixer els fills són els pares.

Els pares tenen el dret i el deure d'estar informats sobre la manera de tractar aquests temes a l'escola i reforçar des de la família els missatges que aquesta dona als seus fills.

L'autor explica dues experiències escolars que mostren diferents formes de fer a l'escola i la necessitat de treballar-hi el tema de la SIDA com a única possibilitat per intentar modificar actituds i hàbits.

Experiències del curs escolar 1993-1994

Pere Morales

Metge

Durant el curs passat, la Comissió per a la prevenció i educació sanitària de la SIDA ha portat a terme dues experiències completament diferents l'una de l'altra i, per això, no menys útils. Aquest fet no ha estat casual, sinó ben al contrari, és a dir, el Programa que oferim no és, ni vol ser-ho, un conjunt tancat de propostes i activitats a fer. Volem oferir diferents possibilitats i que sigui cada centre d'ensenyament, amb la seva idiosincràsia i recursos materials i humans, el que fixi la metodologia a emprar. En aquest context, els professionals sanitaris fem un paper de suport i de recerca als educadors, això sense eludir, si es creu convenient, les intervencions directes, però puntuals, amb els joves.

Volem destacar, abans d'entrar en detall de les activitats realitzades, que la informació dels joves és, en general, força bona, i per això és que la continuïtat en treballar el tema de la SIDA és l'única possibilitat per intentar modificar actituds i hàbits, que en definitiva és la forma exclusiva de prevenció i no tant sols de la SIDA, superant tant aspectes personals (pors, creences...) com socials (pressió de grup, economia, familiar...).

Experiència a l'Institut Nicolau Copèrnic (Can Boada - Terrassa)

Les activitats fetes a l'I.B. Nicolau Copèrnic van comptar amb el suport majoritari (bé que no unànime) del claustre de professors i del

consell escolar, aspectes que al final de les intervencions fetes va resultar de molta importància, per la qual cosa aconsellaria fos el primer pas en el moment d'endegar un programa d'aquestes característiques a qualsevol centre docent.

La intervenció es va realitzar amb els alumnes de 3r. de BUP (142 joves) i COU (163) a partir, bàsicament, de les hores de tutoria. L'assistència dels alumnes va ser, en tot moment, voluntària.

Les fases del pla d'actuació han estat les següents:

1. Realització de l'enquesta «Què en sé de la SIDA?» Aquesta enquesta estava formada per vint-i-nou preguntes; quatre d'informació general (vacuna, tractament...), disset sobre possibles vies de contagi (piscines, ús o no de preservatius, tatuatges...) i vuit sobre mesures de prevenció del contagi (compartir xeringues, no donar sang...), les quals preveïen tres possibles respostes (afirmatiu, negatiu o dubtós) i la possibilitat, a més a més, d'emplenar un espai de preguntes obertes.

Els resultats d'aquesta enquesta van posar de manifest que la informació és bona encara que es van observar alguns aspectes en els quals existien dubtes; així, per exemple, un 20% dels joves pensava que es podia guarir la SIDA si s'iniciava algun tractament al més aviat possible.

En relació a les vies de contagi, les preguntes que van crear més divisió d'opinions van ser les relacionades amb la sang (extraccions de sang, tatuatges, perforacions del lòbul de l'orella, dentista...) i els insectes (només el 50% negaven que la picada del mosquit fos una via de contagi).

A l'hora de valorar les mesures de prevenció cal destacar que solament el 20% dels alumnes de COU i el 33% de 3r. de BUP creuen en l'abstinència sexual com una eina útil per prevenir el contagi.

En general, caldria destacar unes certes diferències en les respostes entre un curs i l'altre degudes a l'edat dels joves i, probablement, al fet d'haver-se iniciat en les relacions sexuals (recordem que diferents estudis situen a poc més dels 16 anys l'edat

18 La SIDA. Educació i prevenció

d'inici en les relacions sexuals completes dels joves), i que s'aproximen més als posicionaments correctes els alumnes de COU.

2. Projecte, en una tutoria següent, d'un vídeo informatiu (*The Australian AIDS*, en versió castellana) d'uns 20 minuts de durada, el qual es va valorar com a útil, tot i que el seu llenguatge és una mica lent.

3. Incorporació del tema de la SIDA a diferents matèries escolars. Es va aprofitar, sobretot, la història i les llengües estrangeres (anglès i francès), i per a això, es van utilitzar documents de l'OMS (revista OMS-PRESS, publicada en francès) i la projecció de la pel·lícula *Philadelphia*, amb les lletres de les cançons traduïdes i ordenades.

Cal esmentar que algunes activitats es van recollir i adaptar del Programa per a la prevenció de la SIDA de la Regió de Múrcia.

4. Ambientació general de l'escola amb pòsters editats pel Programa SIDA del Departament de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, com també notícies que aparegueren en aquells dies a la premsa escrita, tant local com d'àmbit més general.

5. Intervencions (xerrades-col·loqui amb aspectes pràctics) dels professionals sanitaris preparades a partir de la informació obtinguda de l'enquesta, fent més èmfasi en aquells aspectes que ja he dit que oferien més dubtes per als joves i posant en pràctica els mètodes de prevenció (ús correcte del preservatiu, tant masculí com femení, desinfecció de xeringues amb lleixiu).

Aquestes xerrades es van fer respectant el grup-classe per tal d'afavorir la confiança en el moment de fer preguntes.

Aquestes intervencions van ser motiu de notícia a la premsa local, la qual cosa va provocar un munt d'escrits de persones que continuen creient que s'ha d'orientar els joves cap a l'abstinència sexual, la fidelitat i les relacions sexuals com a mitjà per procrear; fins i tot, algun d'ells fregava la mala educació i destacava per la manca de respecte envers els professionals, tant sanitaris com de l'ensenyament, i gairebé envers els mateixos joves.

Cal dir que solament una d'aquestes «Cartes al director» corresponia a una mare de l'escola mentre que la resta eren de persones totalment alienes a l'institut.

Aquests escrits van provocar la indignació dels joves ja que se'ls situava a un nivell d'irresponsables i perversos. Així ho destacava un jove que va escriure a la premsa: «Jo, un adolescent que no tinc la ment depravada ni el cor embrutit, en aquestes interessantíssimes xerrades només pensava a informar-me'n i no en altres coses com vostè. Gràcies a aquestes xerrades he après coses sobre aquesta malaltia que encara no sabia. Per això, senyor ..., el que estigui lliure de pecat que llanci la primera pedra i, sobretot, recapaciti sobre els seus pensaments dels adolescents i mètodes anticonceptius, perquè més val prevenir que curar i la SIDA no té cura.»

6. Avaluació global de les activitats realitzades, tant per part dels tutors com dels mateixos joves.

Els tutors van destacar la claredat i naturalitat amb què es va parlar als joves sobre el sexe i les drogues. Es valorava com a positiu

20 La SIDA. Educació i prevenció

el fet que una persona especialitzada anés a l'escola, però amb l'inconvenient que no crea un clima suficient de seguretat i confiança, la qual cosa pot limitar el diàleg entre els joves i el conferenciant.

Els joves valoraven positivament l'activitat, reconeixien que moltes coses ja les sabien (encara que l'enquesta prèvia, tal i com hem dit anteriorment, no ho demostrava del tot). Van destacar la claredat i franquesa dels professionals sanitaris que vam anar a l'escola.

Com a aspectes crítics van trobar a faltar més dades sobre la història de la malaltia i la curta durada de la intervenció (una hora), tot i que, a la pràctica, moltes xerrades van sobrepassar el temps assignat.

Experiència a l'I.E.S. Pere Viver (Pla del Bon Aire - Terrassa)

L'escola Pere Viver ha estat una de les primeres de la ciutat en les quals s'ha introduït la reforma educativa. El tema de la SIDA s'ha integrat, totalment, en una sola matèria: *la informàtica*.

La intervenció s'ha fet amb els nois i noies de 1r. de batxillerat (15-16 anys) aprofitant l'aula d'informàtica i els seus respectius programes: tractament de textos, base de dades, gràfics, fulls de càlcul... Els aspectes treballats sobre la SIDA han estat els d'informació general: Què és la SIDA?, com es contreu la SIDA?, nombre de casos a Catalunya, a l'Estat espanyol i arreu del món, càlcul de taxes, la SIDA i els professionals sanitaris, mesures de prevenció de la SIDA... els quals han estat elaborats per grups de dos alumnes.

Tota aquesta informació es va obtenir, majoritàriament, del llibret *SIDA: els fets, l'esperança*, del Professor Luc Montagnier i editat per la Fundació «La Caixa».

A més d'aquesta part més teòrica es va realitzar un treball de camp consistent en una enquesta curta de cinc preguntes i amb quatre possibles respostes, la qual es va passar tant als companys

i companyes com als professors; en total es van recollir 228 respostes.

Les dades que van aportar els resultats de les enquestes van reflectir que la mitjana d'edat dels alumnes se situava en els 18,2 anys i en els 34 anys la dels professors, i així es feia palès novament que la informació era força bona. Amb aquestes enquestes no es podien detectar aspectes conflictius a causa de la seva reduïda extensió.

Tota la informació obtinguda va ser tractada informàticament, analitzada en el seu contingut, comentada per cada grup d'alumnes i expressada, finalment, de forma gràfica.

L'objectiu final de tota aquesta activitat era la d'elaborar una «*carpeta*» per a cadascun del «*grup-classe*». El contingut d'aquesta carpeta es complementava amb diferents materials didàctics com són: «Per un futur sense SIDA, no te'n desentenguis», de la Generalitat de Catalunya, i una còpia ciclostilada del còmic «Jo» del Programa de Salut a l'Escola de la Generalitat de Catalunya (el qual ha d'estar a disposició dels joves a les biblioteques escolars).

L'ús d'aquesta «*carpeta*» és participatiu, és a dir, s'hi poden afegir articles d'opinió, notícies de premsa, colorejar el còmic, etc. També se li ha donat un tracte similar al dels altres llibres de la biblioteca, és a dir, té un servei de préstec per poder-se'l endur a casa, veure'l els pares, germans...

En el poc espai de temps de què s'ha disposat des de la confecció de la «*carpeta*» fins al termini del curs escolar, el que s'ha posat de manifest ha estat la bona acollida que els joves han fet del còmic «Jo». Caldrà, però, durant el proper curs escolar, avaluar si aquestes «*carpetes*» han estat ben acollides i si han fomentat el seu caràcter participatiu i, en definitiva, saber si han estat fidels als seus objectius inicials.

Valoració de les experiències fetes durant l'any 1993-1994

A pesar que la Comissió per a la prevenció i l'educació sanitària de la SIDA dirigida als adolescents escolaritzats té una vida curta

22 La SIDA. Educació i prevenció

(fa dos anys de la seva existència i un de treball extern), crec que la tasca desenvolupada és força acceptable i les activitats dutes a terme força positives.

És evident que parlar de la SIDA, avui per avui, és parlar de drogues i sexe, ja que són les principals vies de contagi de la malaltia i això, en moltes ocasions, per als adults no és gens fàcil, perquè a nosaltres tampoc no se'ns va educar en aquests aspectes. Això no obstant, un dels factors més beneficiosos per superar aquestes limitacions el podríem centrar en el treball interdisciplinari de diferents professionals (educadors, sanitaris i l'ajut de les ONG).

Penso que és necessari un esforç per tal d'omplir l'oferta del programa a més escoles, en aquest cas de la nostra ciutat (Terrassa), però seria important, si volem reduir l'impacte i la progressió de la infecció per l'VIH, que programes similars, tal i com s'està fent a molts indrets de l'Estat espanyol i a Catalunya, es possessin en marxa en aquells llocs on encara no s'han iniciat tasques d'aquest tipus.

L'enfocament de l'article es refereix a les mesures preventives en el medi escolar per a les situacions potencials de risc: higiene personal, higiene general, desinfecció de les ferides, farmaciola i també aquelles activitats escolars que no representen cap risc.

SIDA i primeres cures

La SIDA és una de les malalties més importants del nostre temps. No tant pel nombre de persones infectades, sinó perquè està associada a problemes socio-sanitaris, ètico-morals, etc., que no es donen en d'altres malalties.

Joana Martín

Infermera

En primer lloc: és una malaltia que s'ha propagat per tot el món i en aquests moments no hi ha cap vacuna ni tractament eficaç per guarir-la; tan sols es pot prevenir.

En segon lloc: és una malaltia que des de la seva detecció es va associar a persones amb comportaments ètico-socials de tipus marginal (drogoaddictes, homosexuals, etc.), fet que va provocar en les persones «normals» actituds de discriminació, aïllament i rebuig envers les persones malaltes per la SIDA.

En tercer lloc: és una de les malalties que més s'ha investigat en els darrers temps i això ha permès de conèixer millor el seu comportament, els seus mecanismes de transmissió, i sobretot, com prevenir-la i evitar el contagi.

En quart lloc: és una de les malalties sobre la qual més s'ha escrit, però això no vol dir que tothom n'estigui ben informat. Encara hi ha gent que continua pensant que la SIDA no és el seu problema, ja que no és una persona de risc (drogoaddicte, homosexual, etc.). També hi ha gent que continua pensant que a la convivència

24 La SIDA. Educació i prevenció

diària es transmet la SIDA, per la qual cosa cal aïllar les persones malaltes. Aclarir aquests i/o d'altres dubtes és el que vull amb aquest article.

Què és la SIDA?

La SIDA és una malaltia produïda pel virus de la immunodeficiència humana (VIH) que altera el sistema immunitari i deixa la persona sense defenses, la qual cosa permet que qualsevol bacteri, virus, etc., produeixi diverses malalties (pneumònies, càncer de pell, etc.).

Quan una persona està infectada pel virus de la SIDA, però encara no ha desenvolupat cap malaltia, ja que el nivell d'anticossos és alt, es diu que és una persona *seropositiva* (pot passar des de mesos fins a molts anys).

Quan una persona *seropositiva* comença a desenvolupar determinades malalties es diu que té la SIDA.

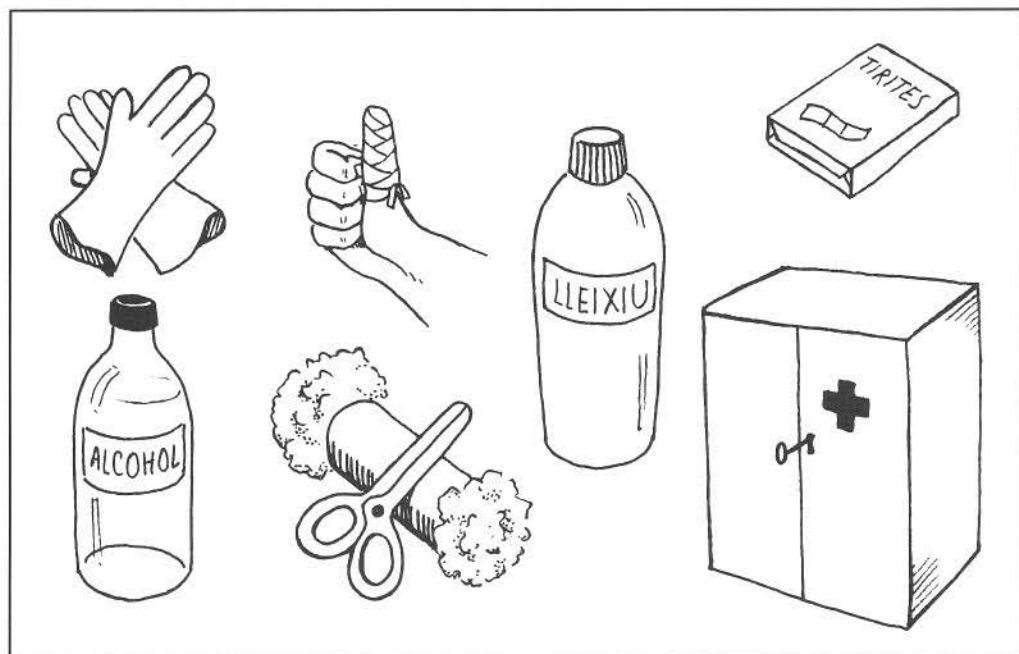
En tots dos casos són persones que poden transmetre el virus de la SIDA als altres si no hi ha cap protecció.

El virus de la SIDA s'ha aïllat en diversos fluids de les persones (sang, semen, llàgrimes, saliva, fluids vaginals, etc.), però els diferents estudis epidemiològics que s'han fet ens demostren que no s'ha produït cap contagi amb la convivència diària amb persones infectades, ja sigui en la família ja sigui fora de casa.

Per tant, podem compartir sense cap problema: llocs de treball, escola, llocs públics (transports, piscines, esports, WC, telèfons, restaurants, etc.), perquè, com hem vist abans, el virus de la SIDA és poc contagiós i no es transmet per l'aire, ni la saliva, ni per l'aigua ni pels objectes, etc.

Les vies de contagi són ben clares:

- Vertical: mare a fill (durant l'embaràs, part o l'al·letament).
- Sexual: relacions sexuals amb penetració (homo- o heterosexuals).

— Sanguínia: transfusions, drogues via parenteral o altres supòsits que impliquen contacte sanguini.

En aquest article sols em referiré a aquests darrers supòsits, el més habitual dels quals és la cura de ferides.

Situacions potencials de risc: mesures preventives en el medi escolar

Tot contacte de pell no intacte (ferida oberta) d'una persona no infectada amb la sang d'una altra que tingui el virus de la SIDA pot representar un risc.

Cal tenir en compte, però, que el virus de la SIDA és sensible als desinfectants habituals, per tant, les mesures han d'ésser les mateixes que s'utilitzen per a la prevenció de qualsevol altra malaltia que es transmet per la sang, les quals haurem de fer servir *sempre* com a norma habitual de prevenció. Hem de tenir en compte que es pot donar el cas de l'existència de persones portadores

assimptomàtiques de les quals no es tingui informació del seu estat.

Higiene personal

No s'han de compartir objectes d'ús personal que hagin pogut estar contaminats (raspalls de dents, tallaungles, màquines d'afaitar, etcètera).

Higiene general

Per netejar l'escola cal utilitzar aigua i lleixiu (un got de lleixiu per galleda d'aigua). Cal canviar sovint l'aigua.

Les taques de sang sobre objectes, roba, superfícies o terra es netejaran primer amb aigua i sabó i després amb una solució més concentrada de lleixiu (un got de lleixiu per litre d'aigua).

Cal que les persones encarregades de la neteja es protegeixin qualsevol ferida i utilitzin guants.

Desinfecció de les ferides

La desinfecció de les ferides és igual per a qualsevol nen o adult. És important actuar sempre de la mateixa manera i prendre les mateixes precaucions amb totes les persones, així estem segurs de prevenir qualsevol malaltia que es transmeti per la sang.

1. La persona que faci la cura, cal que es renti prèviament les mans amb aigua i sabó i utilitzar guants d'un sol ús. A més a més, s'ha de protegir de qualsevol tipus de ferida.
2. La ferida es netejarà primer amb aigua i sabó.
3. Desinfecció posterior amb un antisèptic (derivat del iode).
4. Caldrà protegir la ferida amb una «tireta», bena o esparadrap.
5. Acabada la cura, es tornarà a rentar les mans.
6. Les taques de sang, vòmits o exsudats corporals sobre objectes, superfícies, etc., s'han de rentar amb aigua i sabó i després amb una solució concentrada de lleixiu.
7. Acabada la cura, es recollirà la bossa amb el material utilitzat, es tancarà i es posarà en el contenidor de les deixalles.

Farmacíola

Ha d'estar en un lloc a l'abast de tothom, però elevat per evitar que sigui accessible als nens més petits.

Es recomana que hi hagi una persona que se'n faci responsable i procuri que no hi falti res del necessari.

Ha d'estar sempre neta, ordenada, en un lloc sec, tancada (sense clau) i amb aquest contingut:

- Sabó líquid.
- Guants d'un sol ús.
- Antisèptic iodat.
- Capsa de gases estèrils, millor en bosses individuals.
- Talla o tovallola neta.
- Esparadrap, preferible antial·lèrgic, tireses.
- Benes de diverses mides.
- Termòmetre.
- Tisores de punta rodona i pinces.
- Antitèrmics-analgèsics (paracetamol: Gelocatil, Termalgin, Apiretal...).
- Bosses de gel per als cops.
- Solució aquosa d'amoníac al 50% per a picades d'insectes.
- Llista de telèfons útils.

Activitats que no representen cap risc

Com explicàvem abans, no hi ha cap via de contagi en la convivència quotidiana amb una persona infectada dins del medi escolar, sempre que duguem a terme les mesures higièniques necessàries, que són les mateixes que s'han d'aplicar per evitar qualsevol malaltia.

Per tant, qualsevol activitat que es faci a l'escola es pot desenvolupar sense risc, com per exemple:

- Compartir llapis, joguines, instruments musicals, coberts, roba, etcètera.
- Fer exercicis físics (gimnàstica, natació, etc.).
- Utilitzar els mateixos lavabos i dutxes.

28 La SIDA. Educació i prevenció

- Els petons i les abraçades.
- La tos i els esternuts.
- Mossegades i esgarrapades.
- Etcètera.

Per tant, si es prenen les mesures higièniques, no existeix cap motiu que justifiqui la discriminació d'una persona, tant si ens consta que té la SIDA com si sospitem que té anticossos.

En no existir cap perill de contagi, no cal dur cap certificat mèdic. La intimitat és un dret que té tota persona; en aquest sentit la confidencialitat és bàsica.

SIDA. Recursos didàctics

Des que es va descobrir el virus de la SIDA han passat, comparats amb la història de la humanitat, pocs anys. En aquest temps s'ha convertit en un repte continu per als científics; per als governs, per tal de generar recursos econòmics i humans; per als educadors, per la necessitat de trobar mètodes eficaços d'educació i, per a la societat, per tal d'aprendre a conviure amb un problema que pocs podien imaginar que es produiria a l'actualitat amb la tecnologia i la ciència avançades del segle XX. Per això, la bibliografia des del punt de vista de la informació, educació i prevenció és exhaustiva.

Mercedes García

Infermera

Tenint en compte que el material divulgatiu i didàctic de temes relacionats amb la sexualitat, les drogodependències, la psicologia de l'adolescència, etc., estan directament relacionades amb la SIDA, la llista bibliogràfica i de recursos encara és molt més llarga. Per això em centraré exclusivament en aquells recursos que facin referència directament a la SIDA, ja que crec que és el que més pot interessar els educadors, bé sigui per aprofitar recursos ja creats o per ajudar a crear-los. Tots els esforços dirigits al camp de l'educació contribuiran en el futur a aturar la malaltia.

Cal destacar que l'esperit de la majoria d'aquests recursos està orientat de cara a la integració en programes curriculars d'eix transversal per tal de no donar només una informació puntual, sinó aconseguir una certa continuïtat per afavorir els canvis d'hàbits i actituds.

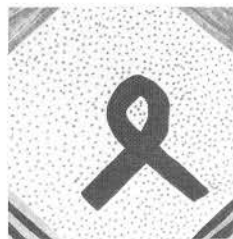
Informació general

- *SIDA i comunitat escolar. Informació per a educadors*, fullet.
- *Per un futur sense SIDA. No te'n desentenguis*, fullet.
- *Et protegeixes de la SIDA?*, tríptic.
- *La SIDA es pot evitar*, fullet.
- *SIDA i embaràs*, tríptic.
Generalitat de Catalunya. Dep. Sanitat. Programa SIDA.
- *SIDA. Els fets, l'esperança*, fullet.
- *Sexualitat i SIDA*, llibre, col·lectiu «PAPERS».
Fundació «La Caixa».
- *Documents SIDA*, col·lecció d'articles, estudis... Sida.Studi.
- *Medidas para ayudar a su escuela a establecer un programa de educación sobre el SIDA*, fullet. National Coalition of Advocates for Students. USA.
- *SIDA. Su prevención a través de la educación. Una perspectiva mundial*, llibre. Mèxic, 1993.

Programes didàctics

- *SIDA: Saber ajuda*, material divers (vídeo, transparències, joc informàtic, pòsters, llibre guia de l'educador). Fundació «La Caixa».
- *PRESSEC: Prevenció de la SIDA des de l'escola secundària*, CEPS i Ajuntament de Barcelona.
- *Pla Educatiu de Prevenció de la SIDA*, Generalitat Valenciana. Conselleria d'Educació i Ciència.
- *SIDA. Guía del educador*. Consejería de Sanidad. Dir. General de Salud de Murcia.
- *SIDA. Guía del educador y guía del alumno*. Govern Basc.
- *SIDA. Material didáctico*. Ministeris de Sanitat i Educació i Ciència.
- *SIDA y escuela*. Unión General de Trabajadores.
- *Manual de prevención del SIDA* (1992). Ediciones Colima. Buenos Aires, Argentina.
- *Contenidos mínimos y procedimientos en charlas de educación sanitaria sobre el SIDA*. Generalitat Valenciana. Conselleria de Sanitat i Consum.

- *Guía de actividades para el trabajo grupal con alumnos de enseñanza básica/media*. Ministerio de la Salud. Com. Nal. del SIDA de Chile.
- *La educación sanitaria en la escuela para la prevención del SIDA y las enfermedades transmisibles*. Série OMS/SIDA, núm. 10.
- *Educación para la prevención del SIDA. Selección de guías pedagógicas para el uso del personal docente*. UNESCO/OMS, 1992.

Llibres de lectura per als joves

- *Jo* (Derib).
Còmic editat pel Programa de Salut a l'Escola de la Generalitat de Catalunya i la seu a Espanya de «Fondation pour la vie».
Explica la història d'una jove que es contagia amb el virus de la SIDA. De manera amena va donant respostes a totes les inquietuds i problemes amb què poden trobar-se els joves en aquest tema.
- *Diari de Susanna*.
Llibret publicat durant la campanya de 1990 als centres de planificació familiar. És una història breu en la qual una jove dubta sobre si s'ha contagiat o no de la SIDA.
- *Hasta lo que sea*.
Editorial Anaya juvenil, 1994. Novel·la.
És la història d'una noia que s'assabenta que una amiga i companya a l'institut està malalta de la SIDA. Tracta el problema de la discriminació.

Vídeos divulgatius

- *L'escola de tothom*. Generalitat de Catalunya. Programa de Salut a l'Escola.
- *Joves, SIDA i plaer*. CEPS.
- *AIDS Australian* (versió castellana).
- *Lliga-te'l*.
- *De tu a tu*.
- *Todos contra el SIDA*.
Editats per Sida-Studi.

32 La SIDA. Educació i prevenció

Vídeos comercials

- *Philadelphia* (també en novel·la).
- *En el filo de la duda* (també en novel·la).
- *Las noches salvajes* (també en novel·la).
- *Los amigos de Peter*.

Adreces d'interès:

Catalunya:

Departament de Sanitat i Seguretat Social:

Programa per a la Prevenció i Control de la SIDA.
Travessera de les Corts, 131-159 - 08028 Barcelona.
Tel. (93) 339 11 11 - Fax 411 11 14.
Telèfon gratuït d'informació sobre la SIDA:
Tel. 900 - 21 22 22

Departament d'Ensenyament:

Programa d'Educació per a la Salut a l'Escola
Comte d'Urgell, 240, 7è, D - 08036 Barcelona
Tel. (93) 321 21 46 - Fax 321 31 17

Centres de Recursos Pedagògics
Disposen de la base de dades «Sinera».

Centre d'Estudis per a la prevenció de la SIDA (CEPS):

Balmes, 402, àtic 2a. - 08022 Barcelona
Tel. (93) 417 17 05

SIDA - Studi:

Sant Pere més Alt, 17, baixos - 08003 Barcelona
Tel. (93) 268 14 84 - Fax 268 23 18

Associació de servei i documentació. Disposa d'una base de dades connectada amb d'altres centres a nivell internacional.

Federació Catalana ONG/SIDA:

Providència, 33 3r., 3a. (Hotel d'Entitats)
Tel. 285 08 73

Madrid:

Ministerio de Sanidad y Consumo:

Plan Nacional sobre el SIDA

Paseo del Prado, 18-20 - 28071 Madrid

Tel. (91) 420 30 86 - Fax 420 10 42

Fundación Anti-Sida de España «FASE»:

General Yagüe, 62 6º G - 28020 Madrid

Tel. (91) 571 92 26 - Fax 571 93 60

Múrcia:

Consejería de Sanidad y Consumo:

Ronda de Levante, 11 - 30008 Murcia

Tel. (968) 36 20 00 - Fax 22 66 12

País Basc:

Departamento de Salud. Plan de prevención y control del SIDA:

Av. de Navarra, 4 - 20013 San Sebastián

Tel. (943) 28 27 09 - Fax 27 75 01

València:

Conselleria de Sanitat i Consum:

Rodríguez Fornos, 4 - 46010 València

Tel. (96) 386 66 01 - Fax 386 92 33

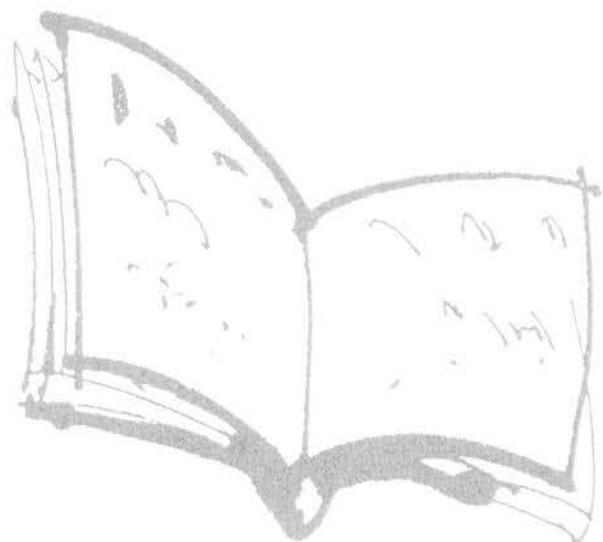
Conselleria d'Educació i Ciència:

Pla Educatiu de Prevenció de la Sida

Av. Campanar, 32 - 46015 València

Fe d'errates

L'autor de l'article *Configuració de la Inspecció en el marc definit per la LODE i la LOGSE*, aparegut al núm. 192, és Jesús Viñas i Cirera i no Jordi Viñas i Cirera com consta, per equivocació, en la pàg. 16 i a l'índex.

Bibliografia sobre la SIDA*

Biblioteca Rosa Sensat

Cent anys de salut pública a Barcelona: 1891/1991. Barcelona: L'Ajuntament, 1991

ORTA I CIMAS, D.; SEGURA I BENEDICTO, A. *SIDA i escola: informació per a educadors*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Dep. de Sanitat i Seguretat Social, 1988

Per un futur sense SIDA. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Dep. de Sanitat i Seguretat Social, 1990

SEMINARI: SIDA, EDUCACIÓ I COMUNITAT (1: 1992: Barcelona). Barcelona: Fundació «La Caixa», 1993

SIDA: els fets, l'esperança. Dir.: L. Montagnier. Barcelona: Scientific Communication International: Fundació «La Caixa», 1993

SIDA. Infecció pel virus de la immunodeficiència humana. En: *Enciclopèdia de medicina i salut*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991. v. 7, p. 120-129

VILLALBÍ, J. R. *Accions de lluita contra la SIDA*. Barcelona: L'Ajuntament. Institut Municipal de Salut, 1987

Revistes

ABRIL, J. *Con el miedo en el cuerpo: las reacciones ante el SIDA en la escuela revelan falta de información*. PAPERS D'EDUCACIÓ, n. 65 (1991), p. 25-27

CABALEIRO, B.; MORÁN, J. *Panorama editorial*. EDUCACIÓN Y BIBLIOTECA, n. 38 (1993), p. 20-30

École et sida. PSYCOLOGIE & ÉDUCATION, n. 15 (1993)

Educació per a la prevenció: sexualitat i SIDA. PAPERS, (setembre 1993)

* Documents que podeu trobar a la Biblioteca de Rosa Sensat.

- FONT, P. *SIDA y escuela: educar y prevenir*. AULA DE INNOVACIÓN EDUCATIVA, n. 1 (1992), p. 66-69
- Os jovens e a escola face à SIDA: uma experiência piloto na escola secundária António Nobre*. O PROFESSOR, n. 15 (1991), p. 51-62
- MUNCUNILL, J. *SIDA y transfusión sanguínea*. REVISTA DE LA ASOCIACIÓN PROYECTO HOMBRE, n. 12 (1994), p. 15-18
- ORTA, D.; FORÉS, M. *La SIDA i els infants a l'escola*. INFÀNCIA, n. 36 (1987), p. 38-40
- SEGURA, A. *SIDA, salud y sociedad*, ANTHROPOS, n. 118-119 (1991), p. 75-81
- El SIDA*. PRIMERAS NOTÍCIAS: COMUNICACIÓN Y PEDAGOGÍA, n. 113 (1992), p. 33-36
- SIDA y familia. Jornada mundial del SIDA 1994*. ENTREJÓVENES, n. 13 (1994), p. 1-3
- SALABERRÍA, R. *La biblioteca frente al SIDA*. EDUCACIÓN Y BIBLIOTECA, n. 53 (1995), p. 10-12
- El SIDA y la biblioteca: una propuesta de acción*. EDUCACIÓN Y BIBLIOTECA, n. 38 (1993)

Àudio-visuals

SIDA. Saber ajuda: programa educatiu multidisciplinari per al coneixement i la prevenció de la SIDA. Barcelona: Fundació «La Caixa», 1994. Multimèdia: documents per al professor, vídeocasset, cartells, propostes teatrals i material informàtic

CRÓNICA D'ENSENYAMENT

**una eina
per a mestres
i educadors**

Nova adreça: Urgell, 240, 7è D 08036 Barcelona
Tel: 410 02 81 Fax: 321 81 17

Jornades Temàtiques

I Congrés de la Renovació Pedagògica

SOCIETAT I ESCOLA	6 DE MAIG	SANTA COLOMA DE GRAMENET
PROJECTES EDUCATIUS	12 I 13 DE MAIG	VALLÈS OCCIDENTAL
PARTICIPACIÓ	20 DE MAIG	VENDRELL
ALUMNAT	4 DE MARÇ	BARCELONA
	1 D'ABRIL	BARCELONA
	6 DE MAIG	BELLATERRA
INNOVACIÓ EDUCATIVA	27 DE MAIG	BARCELONA
CURRÍCULUM	6 DE MAIG	BARCELONÈS
NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA	5 I 6 DE MAIG	TERRES DE L'EBRE
VALORS	26 I 27 DE MAIG	RIPOLL
PROFESSIONALITAT DOCENT	19 I 20 DE MAIG	LLEIDA
ADMINISTRACIÓ	13 DE MAIG	BELLATERRA

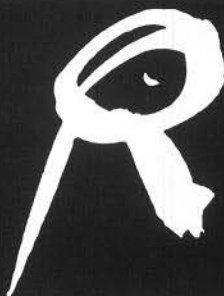
EL PRIMER CONGRÉS DE LA RENOVACIÓ PEDAGÒGICA ÉS UNA INICIATIVA DEL CONJUNT D'ENTITATS QUE REPRESENTEN LA COMUNITAT EDUCATIVA CATALANA, QUE TÉ COM A OBJECTIUS:

- RECOLLIR I DIFONDRE LES EXPERIÈNCIES DE MILLORA EDUCATIVA QUE ES FAN I PROMOURÈ'N DE NOVES.
- OFERIR ÀMBITS DE COOPERACIÓ I INTERCANVI ENTRE TOTES AQUELLES PERSONES, ASSOCIACIONS I ENTITATS QUE, DES DE QUAISVOL SECTOR DE LA COMUNITAT EDUCATIVA, PROMOUEN AQUESTES INICIATIVES.
- PROMOUR LA REFLEXIÓ COLLECTIVA, AMB UNA VISIÓ CONSTRUCTIVA I POSITIVA QUE PORTI A L'ELABORACIÓ DE PROPOSTES D'AVENÇ I DE MILLORA.

UN CONGRÉS FET A MIDA PER TOTS AQUELLS QUE TREBALLEN PER MILLORAR LA QUALITAT DE L'EDUCACIÓ.

ENCARA ETS A TEMPS DE FER LA TEVA APORTACIÓ:

- INSCRIU LA TEVA EXPERIÈNCIA EDUCATIVA
- FES APORTACIONS AL DEBAT DEL CONGRÉS
- PARTICIPA A LES JORNADES TEMÀTIQUES I A LES JORNADES FINALS
- INSCRIU-TE AL CONGRÉS

**INFORMACIÓ I INSCRIPCIONS:
SECRETARIA DEL PRIMER CONGRÉS
CÒRSEGA, 271, 3R 2A
08008 BARCELONA
TEL. (93) 218 78 87
FAX. (93) 415 36 80**

El present article conté algunes orientacions que ens permetran de modificar certs aspectes de la nostra activitat dins de la classe. Aplicant aquestes mesures, intentarem pal·liar, en certa manera, la situació de desequilibri que pateixen les nenes i aconseguirem un clima més coeducatiu.

Propostes d'intervenció en coeducació

*Equip Coeducació C. P. Benviure de Sant Boi de Llobregat**

Introducció

El present article es fruit d'un treball d'investigació en coeducació que hem fet en col·laboració amb l'ICE de la UAB. Els darrers tres anys, al CIP. Benviure de Sant Boi de Llobregat hem dut a terme un treball tant a nivell d'investigació com d'intervenció i acció a les aules.

Un dels aspectes que amb més interès ens vàrem plantejar va ser analitzar com era la interacció entre el professorat i l'alumnat a dintre de l'aula. Volíem revisar la nostra funció d'ensenyants des de la perspectiva de la coeducació.

La nostra hipòtesi de treball era que, tant el professorat com l'alumnat, inconscientment, arrosseguem la càrrega cultural i social de reproducció de valors, estereotips i rols sexuals diferenciats. Això es fa palès a molts nivells en la nostra tasca educativa diària, i és el que, en l'aspecte teòric, s'ha

* L'equip està integrat per Isabel Albarracín Ciurana, Silvia Moya Escola, Maria Muxach Navarro, Lúdia Treserras Sales, Victòria Sánchez Tortosa i Dolors Vallejo Calderón.

38 Orientacions didàctiques

anomenat currículum ocult. Aquest currículum engloba tot un conjunt d'ensenyaments no reglats ni explícits, però que constitueixen un dels puntals del procés d'ensenyament i aprenentatge.

Assimilant aquestes teories i considerant que la nostra escola no seria aliena a aquest fet, vàrem fer un estudi empíric d'anàlisi de la interacció del professorat a les aules. El mètode va consistir a fer gravacions espontànies de les classes, i posteriorment fer un buidatge, quantificació i classificació de diversos aspectes, tals com interpellacions a nens o nenes per part del professorat, participació espontània de l'alumnat, nombre de paraules i frases que feien servir nens i nenes, etc.

Els resultats van ser força significatius i ens van ser útils per reconèixer que les nenes no partien d'una situació d'equilibri respecte als nens: ells demanaven més atenció del professorat, acaparaven els torns de paraula, intervenien més cops, les seves intervencions eren més llargues...

Les anàlisis i reflexions posteriors d'aquest estudi ens van fer arribar a la conclusió que havíem d'aplicar correctius i mesures d'acció positiva per contrarestar la situació de desigualtat de les noies respecte als nois en tots els àmbits escolars. La materialització d'aquestes conclusions va ser l'elaboració d'un petit document que vam consensuar amb els nostres companys i companyes del claustre. Aquest document recollia una sèrie de recomanacions i consells per poder anar modificant la pràctica docent des d'una perspectiva més coe-

ducativa. Aquest recull l'hem dividit en dos apartats, un que fa referència a aspectes organitzatius i un altre a interacció i metodologia a l'aula. Creiem que les següents recomanacions us poden ser útils per reflexionar i, si ho creieu oportú, introduir canvis en la vostra pràctica docent.

Organització de la classe

1. Desdoblar els càrrecs i responsabilitats a la classe per tal que els més representatius estiguin ocupats per nenes i nens i no siguin només els nens els que són encarregats, delegats...

Als cursos baixos hem de procurar que tothom passi pels càrrecs que hi ha a les classes; hem de vigilar que no siguin sempre les nenes les que fan les tasques relatives a la neteja i l'ordre de la classe. Els nens tenen tendència a anar deixant aquests càrrecs i si poden... no fer-los!

Als cursos alts és interessant plantejar-nos la possibilitat de tenir un delegat i una delegada de classe. És convenient, també, controlar qui va a fer els encàrrecs.

2. Controlar la utilització del material que fem servir a les classes: llibres, làmines, jocs... Hem de procurar que aquests materials no siguin sexistes. Aquest és un aspecte que podem tenir present en el moment d'adquirir nous materials per a les nostres aules. En cas que els materials que utilitzem tinguin connotacions sexistes, cal incidir-hi: en lloc de deixar-ho passar, fer algun comentari respecte a aquest tema. Al parvulari, per exemple, és molt freqüent que les

làmines i contes que parlen de la família presentin uns rols estereotipats: la mare para la taula i el pare llegeix el diari. Amb els oficis també acostuma a passar el mateix. En aquests casos, podem iniciar una petita conversa per tal de reflexionar sobre això: què passa a casa, qui fa les feines....

3. Vigilar la manipulació del material per procurar que els nens i les nenes el facin servir equitativament. Vam observar, per exemple, que quan estàvem a l'aula d'informàtica, si hi havia parelles mixtes, eren els nens els que manipulaven l'ordinador mentre que les nenes es limitaven a orientar o explicar què s'havia de fer. Això també ens passava al laboratori on els que manipulaven més el material eren els nens.

4. Controlar l'organització dels grups pels racons, tallers i d'altres activitats de classe. Hem de valorar si per als nostres objectius ens interessa que els nens i les nenes estiguin junts o separats. De vegades, per a algunes activitats, els nens i les nenes tendeixen a separar-se espontàniament (per exemple, al parvulari, el racó de cuina sempre està ocupat per nenes mentre que el de construccions ho està per nens). La nostra intervenció pot servir perquè es barregin nenes i nens.

En canvi, en d'altres activitats, potser ens interessa tenir els dos grups separats per tal de fomentar la participació. Això és més evident en els cursos alts: hem observat que al CS quan es treballa el tema de la sexualitat, tant nois com noies, participen més si estan en grups separats: se senten més còmodes i manifesten més els seus dubtes

i opinions. No descartem, és clar, les sessions comunes.

5. Vigilar que, al final de pràctiques, experiències, racons, no siguin sempre les nenes les que es quedin a endreçar i netejar el material utilitzat. Moltes vegades ens passa desapercebut perquè són les nenes les que espontàniament es dediquen a aquestes tasques. Hem de procurar que aquestes feines es reparteixin equitativament.

Interacció i metodologia

1. Els nens tenen més tendència a participar i a demanar l'atenció de la mestra o el mestre; això comporta que les nenes passin més desapercebudes i participin molt menys que ells. Per tant, cal vigilar que la participació espontània es reparteixi equitativament i, a la vegada, tenir-ho molt pre-

40 Orientacions didàctiques

sent a l'hora de repartir torns de paraules, demanar voluntàries i voluntaris, etc..

2. Pel que fa referència a la comunicació que s'estableix entre la mestra o el mestre i l'alumnat, cal vigilar l'ús de noms col·lectius o el doble gènere en les intervencions dins l'aula. Cal que el/la docent ho faci habitualment amb la finalitat que les nenes i els nens l'utilitzin tant en la seva parla com en les seves produccions escrites. Cal esmentar que al cap d'un temps, l'alumnat ho ha assimilat com un fet habitual i l'utilitza en les seves produccions. La utilització del doble gènere ens pot costar una mica al principi, però després d'un temps prudencial ja surt més espontàniament; cal fer esment que si en alguna ocasió no s'utilitza, les nenes són les encarregades de fer-t'ho saber.

3. Com ja sabem, la formació rebuda per les generacions precedents, fins i tot les

actuals, ha estat discriminatòria en molts aspectes i per aquest motiu l'avaluació es veu influïda per aquesta situació. Tenint en compte tot el que hem esmentat anteriorment, cal que, quan ens posem a avaluar alguns treballs o exàmens, intentem ser el màxim d'objectius/ves per no caure dins del parany que comporta la correcció. Alhora hem de preguntar-nos si les nostres expectatives i actituds són diferents si es tracta de la correcció del treball d'un nen o bé d'una nena.

4. Des de fa ja molt de temps es veu com una necessitat que la realitat més propera als/les alumnes formi part de l'escola. Així, estudiem les qüestions quotidianes de la seva vida. Ara cal que a més tractem aspectes d'aquesta quotidianitat que són més propers a les noies intentant que arribin als nois; són aspectes que dins de cada llar trobem i que moltes vegades recauen sobre l'element femení (fer els llits, fregar, etc.).

Podem relacionar, també, alguns aspectes de la vida quotidiana amb continguts que es treballen a classe (per ex., relacionar alguns experiments que fem al laboratori amb processos que es donen quan cuinem, etc.). Cal tenir present la relació amb la vida quotidiana al llarg de tota l'escolaritat, ja que acostuma a passar que, quan s'arriba als cursos més alts, la relació tendeix a desaparèixer i els continguts es tornen més tècnics i abstractes i s'allunyen del món quotidià.

5. Els mitjans de comunicació ens poden servir de punt de partida per a la tasca de coeducació. Analitzant els anuncis de televisió, els comentaris polítics, laborals, etc., podem posar en evidència el seu contingut sexista i discriminatori. Això ens permet promoure debats i col·loquis dins les assemblees de classe en els quals s'intenti esbrinar a qui va dirigit el missatge, quins patrons potencia i poder valorar-lo des d'una perspectiva crítica.

6. A l'aula s'ha de recomanar l'ús del trencament dels estereotips en els exemples que utilitzem. No cal que sempre parlem dels «metges i les infermeres», «les perruqueres», «els guàrdies urbans»... A poc a poc hem d'anar canviant aquests models.

L'orientació escolar és un bon moment per fer xerrades de persones que tenen tasques considerades femenines o bé masculines i que han trencat amb els estereotips (camioneres, lampistes, homes que treballen a guarderies, etc.).

Sortir d'aquest sistema de valors esta-

blerts ens pot obrir portes que, fins ara, estaven tancades pel que fa a l'àmbit professional.

7. S'ha d'utilitzar, en els centres d'interès, el màxim de personatges femenins relacionats amb els diferents camps del coneixement, especialment en el de la ciència. Resulta molt sorprenent veure la quantitat de dones que han fet aportacions importants en les diferents matèries. En aquesta línia vàrem fer una recerca que ens va permetre incloure una sèrie de personalitats femenines en el currículum (astrònomes, matemàtiques, físiques, escriptores, metgesses...; per poc que busqueu, les trobareu!). Inicialment la introducció d'aquestes dones causa sorpresa en l'alumnat i es font de recerca per trobar-ne més, ja que no son conegudes. La seva aportació a les ciències ha estat sovint oblidada per la Història.

És fonamental que les nenes puguin tenir models femenins en els diferents camps del saber i també és convenient que els nens s'adonin que la dona ha contribuït també a l'elaboració del coneixement.

Conclusions

En aquest article ens hem centrat en alguns aspectes sobre la organització, la interacció i la metodologia a dins de l'aula. La feina, però, no s'acaba aquí, sinó que s'ha d'estendre a d'altres àmbits de la vida escolar: els temps d'esbarjo, l'orientació escolar, les relacions interpersonals, l'affectivitat... Com veieu, encara ens queda molta feina per fer.

Equip
ALDEBARAN

Religió

E. Primària

1r., 2n. i 3r.

CICLE

PROJECTE ALDEBARAN

Dissenyat des de i per
als nens i les nenes
amb la pretensió
d'apropar l'univers
d'allò transcendent a la
seva experiència de
forma *significativa*,
constructiva
i *lúdica*.

ALDEBARAN és un projecte realitzat en
equip per professors i professores que
viuen diàriament l'aventura de ser
docents de Religió

Ed. Primària 1r. Cicle

Religió 1r. curs

Religió 2n. curs

Material de suport didàctic per a 1r. i 2n. curs

Ed. Primària 2n. Cicle

Religió 3r. curs

Religió 4t. curs

Material de suport didàctic per a 3r. i 4t. curs

Ed. Primària 3n. Cicle

Religió 5è. curs

Religió 6è. curs

Material de suport didàctic per a 5è. i 6è. curs

Fidel a les directrius de la Reforma i al currículum de la Comissió Episcopal d'Ensenyament, el **Projecte Aldebaran** dirigit per **Antoni Salas Ximelis**, ha estat elaborat amb els materials més actuals, atractius i suggerents per aconseguir una formació religiosa més constructiva i completa.

Edicions Cadi, s.l.

c/Concepción Arenal 144-1º

Telf. (93) 3403036-Fax (93) 3403216

08027 - BARCELONA

Omplir i enviar a Edicions Cadi, s.l.-Concepción Arenal 144-1º -08027-Barcelona

Desitjo rebre més informació i mostres sobre el **PROJECTE ALDEBARAN**

Centre escolar.....

Adreça.....

Localitat.....

Província.....

Telèfon.....

Codi postal.....

DIRECTOR COORDINADOR DE CICLE CAP D'ESTUDIS PROFESSOR

NOM i COGNOMS.....

Els atlas representen un material complementari important per a l'ensenyament, amb un llenguatge peculiar que cal conèixer i dominar en una civilització essencialment visual com la nostra. L'article explica què és un atlas, els seus tipus principals, els criteris per avaluar i triar un bon atlas i les estratègies d'utilització a l'escola.

Els atlas a l'escola

Josep Maria Rabella i Vives

Presentació

Els atlas representen per a l'ensenyament obres complementàries d'una forta personalitat que, com el guix o la pissarra, són acceptats massa sovint com part de les rutines o del mobiliari escolar. Però un bon atlas i un bon ús dels atlas poden convertir-se en un dels suports més enriquidors i atractius de la formació dels estudiants.

Les informacions contingudes en un atlas ofereixen una perspectiva diferent de la dels llibres de text o altres fonts. Alhora, el mapes tendeixen a presentar els diferents fets sobre l'espai geogràfic amb un grau d'integració, d'interrelació i connexió difícil de superar. Finalment, la representació cartogràfica constitueix un llenguatge peculiar, cada cop més imprescindible de conèixer i dominar, amb un creixent grau d'interès i eficàcia en una civilització essencialment visual com la nostra.

Per aprofitar bé aquesta eina fascinant

44 Recursos didàctics

que pot arribar a ser un bon atlas i sistematitzar alguna de les principals qüestions implicades, s'han preparat aquests breus apunts de partida.

Què és un mapa?

Un mapa és la representació en forma proporcionada d'un territori, on les informacions s'expressen de manera selectiva, simplificada i convencional.

La proporcionalitat cartogràfica, és a dir, la relació establerta entre les dimensions del territori i les de la seva representació, constitueix el que s'anomena *escala*. El caràcter *isomorf* que adquireix el mapa a causa d'aquesta proporcionalitat, és el que fa que la representació cartogràfica, com a autèntica *imatge* del territori, sigui excepcionalment útil i, en molts sentits, superior a qualsevol altre tipus de descripció territorial.

Els *símbols cartogràfics*, amb els seus convencionalismes, constitueixen un singular i eficaç *llenguatge universal* a través del qual les informacions del territori són forçosament conceptualitzades, seleccionades, simplifiades i estructurades. Aquest interessant i valuós conjunt de tractaments que rep la informació en ser simbolitzada s'anomena *generalització cartogràfica*. El grau i el tipus de generalització cartogràfica s'estableixen, sobretot, en relació amb la pròpia escala del mapa.

El caràcter isomorf i el llenguatge

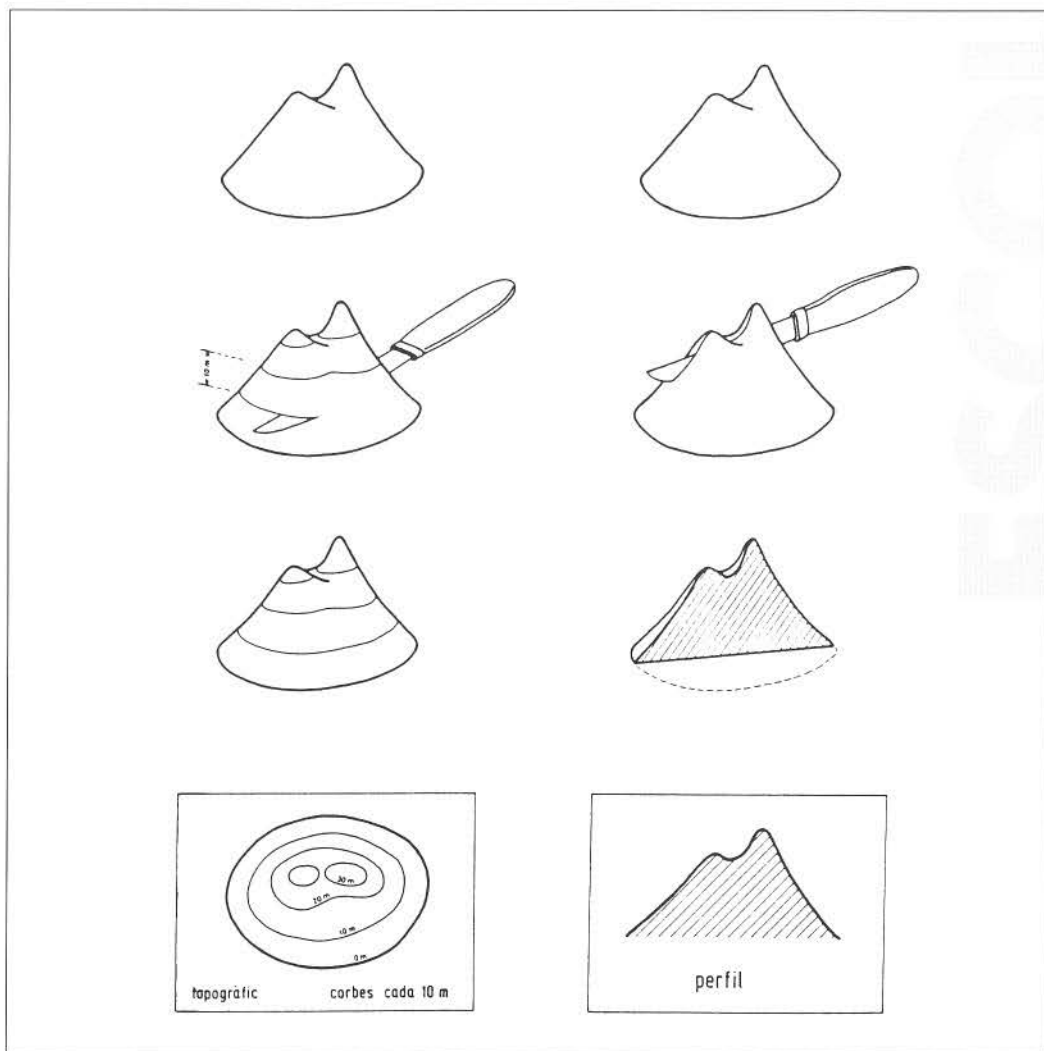
simbòlic de la cartografia han convertit el mapa en una eina insubstituïble que permet molt satisfactòriament la comprensió global i immediata d'informacions territorials. Si a aquest alt valor utilitari del mapa se li afegeix l'atractiu del seu expressionisme gràfic, es pot entendre la fascinació i l'interès creixent que desperta la cartografia en un món que atorga cada dia més importància al territori i on es configura una cultura cada cop més predominantment visual.

La comprensió del mapes i la seva consulta i lectura habituals s'han incorporat avui de ple en el món de la cultura, del treball i del lleure.

Què és un atlas?

Un atlas és una obra formada fonamentalment per mapes.

Els atlas constitueixen obres veritablement peculiars, caracteritzades essencialment pel seu contingut cartogràfic, però marcades també per una llarga i rica tradició. Els primers atlas, tal com avui entenem el terme, van aparèixer en el Renaixement, amb la recuperació de l'obra de Claudi Ptolemeu (90-168), destacat geògraf hereu de la millor cultura clàssica grega. Les nombroses reedicions de la cartografia ptolemaica durant els segles XV i XVI, primer manuscrites i més tard impreses, realitzades amb estils diferents i ampliades successivament amb mapes nous i millorats, van adquirir tant de caràcter que acabaren per configurar un nou gènere de llibre.

Un dels objectius fonamentals dels atlas infantils i bàsics és el d'iniciar el nen a la lectura dels mapes amb tota la seva problemàtica: l'escala, els símbols, les corbes de nivell, etc. (Dibuix de l'autor)

Algunes de les edicions, com la deguda al prestigiós cartògraf flamenc Gerhard Kremer (1512-1594), més conegut pel nom llatí de Mercator, incloïen en el frontispici un gravat decoratiu del tità Atlas, personatge famós de la mitologia grega condemnat a sostenir eternament el món

sobre les seves espatlles com a càstig per haver participat en la revolta dels titans contra els déus. La ràpida divulgació del suggestiu frontispici a través d'altres llibres semblants va donar lloc a la denominació generalitzada d'«atles» aplicada a qual-sevol obra composta per mapes. Curio-

46 Recursos didàctics

sament, durant segles, el atlas s'han realitzat seguint bastant rígidament el model ptolemaic. Només en les últimes dècades, amb l'esclat espectacular de noves tendències dins la cartografia moderna, han proliferat obres amb una gran diversificació de tipus, temes, enfocaments i estils.

Encara que habitualment els atlas s'han produït en forma de llibre, evidentment poden tenir molts altres formats: fulls solts sense relligar, fascicles de publicació periòdica, suports digitals òptics o magnètics, etc. D'altra banda, cal destacar que un conjunt aplegat de mapes no constitueix forçosament un atlas: tal vegada pugui compondre fins i tot una gran cartoteca, però, no sempre un atlas pròpiament dit. Un atlas és una *obra*, és a dir, una unitat funcional, amb una coherència interna, una estructura, una seqüència i enfocada a uns determinats objectius. Precisament en relació amb aquests *objectius* es pot establir una primera classificació dels atlas. Una segona ordenació s'imposa segons el *nivell del lector* a qui va destinada l'obra. L'*abast territorial* de l'atlas i el *tipus de cartografia* inclosa són les altres caracteritzacions més importants. El quadre que segueix exposa les principals caracteritzacions i les possibles formes de classificar qualsevol tipus d'atlas.

Principals caracteritzacions dels atlas

Segons el objectius

Atles de consulta. Com els antics atlas ptolemaics, es tracta d'obres d'inventari i

localització, amb una funció que els fan complementaris de les grans enciclopèdies.

Atles d'ensenyament. Obres essencialment didàctiques, destinades generalment a l'escola per l'aprenentatge de la geografia i de la lectura cartogràfica.

Atles-guia. Edicions dissenyades especialment per a l'orientació en els desplaçaments, amb cartes a escales relativament grans: carrers urbans, rutes turístiques, excursionisme, automobilisme, etc.

Atles d'assaig. Obres heterogènies, realitzades sovint en un estil periodístic i amb tractaments innovadors de problemàtiques diverses: conflictes socials, mediambient, teories geopolítiques, etc.

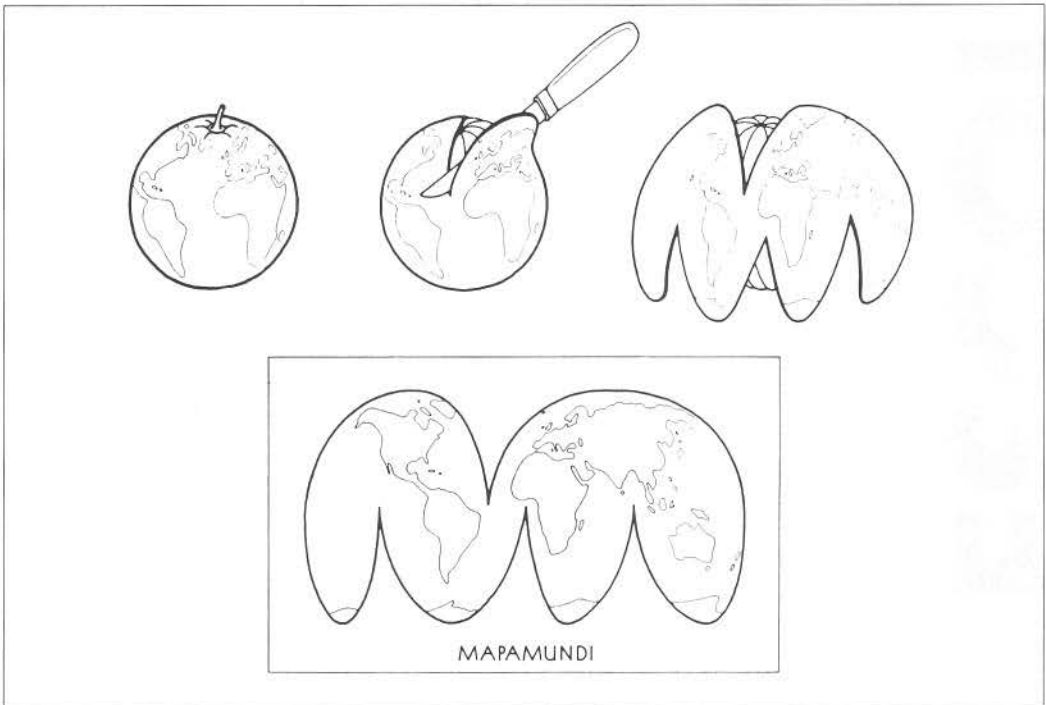
Segons el nivell del destinatari

Atles infantils. Eines per a edats preescolars, d'iniciació a la comprensió dels mapes i a les primeres nocions sobre els espais geogràfics.

Atles bàsics o elementals. Obres escolars d'ensenyament primari per a l'aprenentatge de la geografia i la familiarització amb la cartografia.

Atles mitjans. Obres per a l'escola secundària, que impliquen una capacitat d'abstracció cartogràfica consolidada en l'estudiant.

Atles superior. Obres destinades fonamentalment a un públic adult amb una formació cultural elevada o mitjana.

Temes complexos com el de les projeccions cartogràfiques poden ser suggerits amb claredat en la didàctica de la cartografia que sol incloure un bon atlas escolar. (Dibuix de l'autor)

Segons l'abast territorial

Atles mundials o universals. Obres de cobertura terrestre completa (el terme «internacional» es reserva en cartografia per als atles que respecten la toponímia original, encara que sigui adaptada als caràcters llatins mitjançant tècniques de transcripció o transliteració).

Atles regionals. Obres que cobreixen només una determinada àrea del globus: continent, estat, comarca o altre conjunt o entitat territorial.

Atles urbans. Obres dedicades a una o a diverses ciutats, amb tractament de temes

específicament urbans, predominantment socio-econòmics, i a escales relativament grans.

Atles mixtos. Generalment obres de cobertura universal però que presten una atenció molt destacada, amb escales majors, a una determinada regió o territori.

Segons el tipus de cartografia

Atles generals. Obres formades exclusivament amb cartografia general (mapes físico-polítics o topogràfics), sense mapes temàtics.

Atles monotemàtics. Obres monogrà-

48 Recursos didàctics

fiques compostes exclusivament de mapes temàtics destinats a un únic tema, i sense cartografia general.

Atles politemàtics. Obres compostes per mapes temàtics amb tractament de temes diversos, però sense cartografia general.

Atles mixtos. Obres compostes amb mapes de cartografia general i altres de cartografia temàtica.

Criteris per avaluar i triar un bon atlas escolar

Els atlas escolars han de ser preferentment d'*abast territorial mixt*: mundial, però amb dedicació especial al propi país (si cal, s'ha de recórrer a un segon atlas). La cartografia general hi ha de ser present en tots els nivells, la *cartografia temàtica* (incloent-hi la població, l'economia, la història i altres matèries) té més cabuda en els nivells més alts. A més, un atlas escolar és una eina de treball que ha de ser funcional, transportable, didàctica, adequada a l'edat de l'usuari, i que ha de reunir els requisits següents:

Aspectes generals

Format mitjà, preferentment vertical, d'unes 100 pàgines els de nivell bàsic i unes 150 els mitjans.

Estructura coherent, senzilla i familiaritzable (parts ben diferenciades, seqüència lògica, etc.).

Llegendes de simbologies completes, agrupades i ben estructurades.

Símbols senzills i inequívocs, preferentment associatius i convencionallitzats.

Escales homogènies, poc diversificades i arrodonides, expressades sempre junt a la llegenda (de forma gràfica, numèrica o d'ambdues, segons convingui).

Presència de fotografies solament en casos molt justificats, i sempre amb peus documentats.

Sobrietat, equilibri i elegància en el disseny.

Mapes generals

Cartografia neta, atractiva i agradable; no massa densa i sense *soroll*.

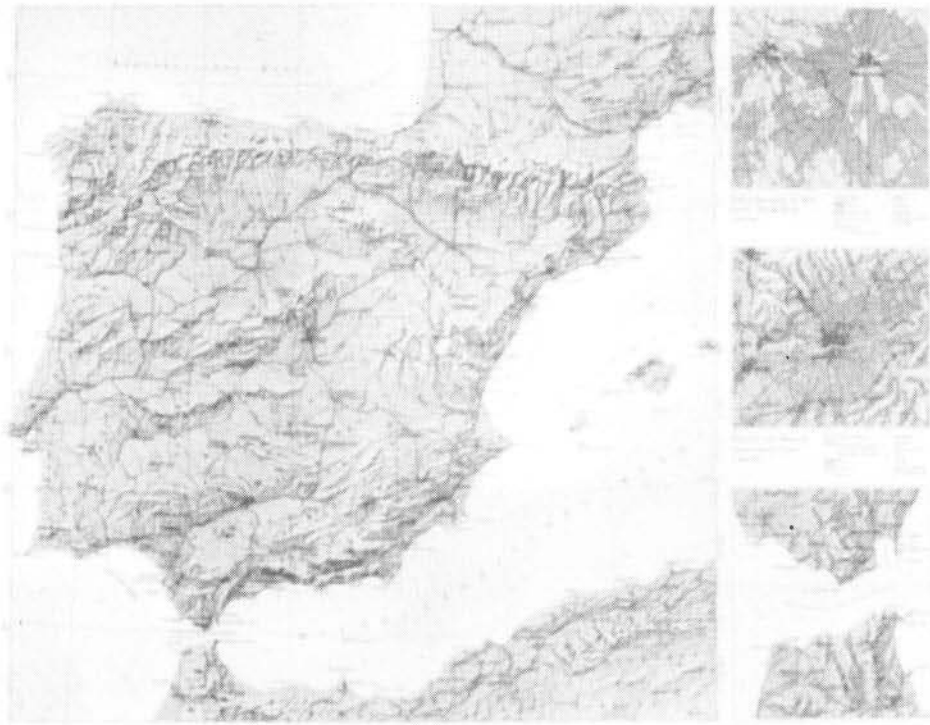
Orientació homogènia amb el nord a la part alta del full, o ben senyalitzada.

Simbologia i retolació clara i ben jerarquitzada.

Toponímia acurada, amb criteris coherents, respectant les formes autòctones sense faltes ni deformacions (amb l'única excepció dels topònims de ressò mundial amb tradicions multilingües).

Petits mapes esquemàtics per situar cada mapa sectorial dins un entorn territorial més ampli.

*Un atlas escolar és una eina de treball
que ha de ser funcional, transportable, didàctica,
adequada a l'edat de l'usuari.*

Entre les principals virtuts que ha de tenir un bon atlas escolar destaca la netedat i expressivitat dels seus mapes, sense soroll ni excés d'informació. IMHOF, E. i SPIES, E.: Schweizer Weltatlas, Zurich, 1981. (Foto autor)

Mapes temàtics

Amb títol i bona especificació del tema.

Cartografia entenedora i autosuficient, inequívoca, amb bona llegibilitat global.

Textos explicatius breus, amb dates, fonts i altres dades necessàries.

Varietat de tècniques de representació i adequació de cada tècnica cartogràfica al tema tractar.

Índexs i apèndixs

Índex general breu i ben estructurat.

Índex gràfic (mapa clau) per al conjunt dels mapes generals sectorials.

Índex de topònims referenciat preferentment en base a quadrícula alfanumèrica (la referenciació amb coordenades geogràfiques és preferible només en atles de nivell superior).

50 Recursos didàctics

Altres continguts optatius poden ser interessants gràfics, diagrames i esque-mes, elements de cartografia, elements de geografia i cosmografia, propostes d'exercicis, instruccions d'ús de l'atles, terminologia, etc.).

En els *atles infantils* el més fonamental és la didàctica d'*iniciació al llenguatge cartogràfic* i a la representació de l'espai geogràfic. La riquesa i l'encert dels recursos són ací l'element clau; la senzillesa i l'atractiu del disseny, en la línia dels millors contes il·lustrats, han d'estar al servei del suggeriment dels conceptes més elementals.

Els *atles escolars bàsics* han de contribuir en la millora i consolidació de la lectura dels *mapes generals* a través dels quals l'escolar de primària avançarà en el coneixement de la geografia mundial i del propi país. Els *mapes temàtics*, poc abundants i destinats només a temes bàsics, han de ser d'una gran simplicitat tècnica.

Els *atles escolars mitjans*, dirigits a escolars de secundària amb capacitat d'abstracció cartogràfica consolidada, són a la vegada obres de *consulta* no exhaustives i eines d'*estudi* i *anàlisi* de geografia i d'altres disciplines. Una *cartografia temàtica* ben plantejada té ací un paper fonamental per a ser treballada a classe.

Un bon *atles superior*, no pròpiament escolar, hauria també de ser sempre present a l'aula, a la biblioteca i a casa, a punt per a una consulta més complexa o una

localització més detallada, encara que requerís la col·laboració del mestre o dels pares. Però, com un diccionari o una gran enciclopèdia, no serveix per a res si no es té completament a l'abast immediat.

Estratègies d'utilització dels atles

1. L'atles escolar, tal com succeeix amb un diccionari enciclopèdic, ha d'estar sempre a l'abast de la mà de l'estudiant, disposat a facilitar qualsevol consulta. Fomentant l'hàbit de consulta s'estimulen les inquietuds intel·lectuals.

2. El coneixement de països i territoris a través de la *lectura* interpretativa dels mapes generals, combinada amb la dels mapes temàtics, constitueix un dels reptes més educatius i apassionants de la cartografia, que s'hauria de practicar a classe, però requereix tres condicions bàsiques: una qualitat elevada dels mapes; l'ajut de professorat preparat cartogràficament, i el suport d'imatges i textos complementaris que compensin les limitacions cartogràfiques, i corregeixin interpretacons ingènues i equívokes.

3. En l'estudi de la geografia, de la història i de les ciències socials resulta imprescindible tenir permanentment a la vista els mapes generals i temàtics dels territoris tractats, evitant la nefasta sensació que els esdeveniments es produeixen sobre un buit abstracte.

4. L'explotació dels censos, anuaris estadístics i altre tipus de dades ha de fer-se a la vista dels mapes temàtics i gràfics

corresponents, actualitzant-los, comparant-los i assajant interpretacions i prospectives amb l'ajut del professor. Cal remarcar que el mètode comparatiu és ací especialment important: la major part de dades només prenen ple sentit per comparació amb altres referencials.

5. Els bons atles escolars es preten a un munt d'activitats formatives complementàries i engrescadores entre les quals destaquen els amidaments aproximats de distàncies, el mesurament de superfícies, el càlcul de temps de desplaçament, els canvis d'escala, els jocs de simulació, etc.

6. Els atles han de permetre descobrir connexions i establir correlacions significatives. Aquest fet és intel·lectualment tan important que justifica per si sol la necessitat d'usar escales homogènies, poc diversificades i arrodonides, que facilitin els càlculs i, sobretot, possibilitin les simples superposicions dels mapes generals amb els diversos mapes temàtics.

7. La superposició cartogràfica dels mapes pot facilitar-se amb calcs realitzats sobre fulls de paper vegetal, cosa que implica diverses habilitats: selecció de la informació, traçat amb estilògraf de tinta xinesa, ús adequat de símbols i del color, etc. Les correlacions a discutir són inacabables: conreus i àrees climàtiques; taxes demogràfiques i sòcio-econòmiques; relleu i comunicacions, etc., i caldrà problematitzar per tal de no caure en explicacions i determinismes simplistes.

8. La dinàmica de les superposicions significatives de mapes en suport de paper vegetal obra pas a la major recreació i descoberta cartogràfica, que ha de conduir cap a la correcció, l'actualització i la confecció de nous mapes amb altres informacions, amb mètodes de representació tal vegada alternatius. Els mapes muts tradicionals i les fotocopiadores actuals que amplien i redueixen en blanc i negre i color són importants auxiliars força populars que ofereixen moltes possibilitats de combinatòria.

9. La descoberta cartogràfica a través dels atles pot derivar, finalment, a treballar amb altres mapes a escales molt superiors, principalment amb els fulls dels mapes topogràfics estatals (de preu molt econòmic), amb mapes per a ús excursionista, amb plànols urbans de detall, o bé amb senzills intents d'aixecaments topogràfics, fets pels mateixos alumnes, que poden connectar-se amb activitats culturals i lúdiques: excursionisme, preparació de rutes turístiques, carreres d'orientació, etc.

10. Sense sacralitzar en absolut materials que són simples eines de treball, convé, no obstant això, inculcar el respecte pels mapes, els atles i els llibres en general, i fomentar la seva conservació. Disposar de diversos atles d'autors, estils, nivells i, fins i tot, d'èpoques diferents aporta nous elements per a la recerca, la relativització i la recreació intel·lectual de l'usuari.

HISTÒRIA DE LA MÚSICA.

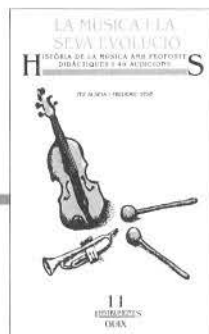
Èpoques i formes

Per al professorat...

- LA MÚSICA I LA SEVA EVOLUCIÓ. Història de la música amb propostes didàctiques i 49 audicions

Pep Alsina / Frederic Sesé

PVP: 1.500 ptes

Per a l'alumnat...

- Euterpe, musa de la música. EVOLUCIÓ DE LA MÚSICA

Pep Alsina / Frederic Sesé

(Biblioteca de la Classe, 72)

PVP: 911 ptes

Per a tota persona interessada en la música...

- LA MÚSICA I LA SEVA EVOLUCIÓ. 49 audicions

Pep Alsina / Frederic Sesé

DOBLE DISC COMPACTE

PVP: 4.000 ptes

GRAÓ
EDITORIAL

C/ Art, 81, baixos
08041-Barcelona

Si voleu fer una comanda o rebre informació,
truqueu al Tel. (93) 435 23 11

Biel Dalmau

Acció i passió

En aquest número de la revista volem retre un homenatge d'amistat i de reconeixement al nostre company Biel Dalmau, que va morir el 28 de desembre de 1994 als 54 anys.

El Biel Dalmau va ser un dels fundadors de la revista «Perspectiva Escolar» i membre del consell de redacció des del començament fins al moment de la seva mort, i se l'estimava com una cosa pròpia.

Esperit crític i animat d'un instint de justícia i de defensa dels dèbils, era per a la revista una mena de consciència eixordadora en els temes que es relacionaven amb les seves inquietuds més profundes.

En aquestes pàgines oferim un petit ventall de les múltiples facetes de la seva personalitat i de la seva activitat.

En un primer bloc es parla de la

seva tasca a Rosa Sensat i a favor de la renovació pedagògica, les seves actituds cíviques i polítiques, la seva passió per Itàlia, el seu pas pel Museu Etnològic, la seva vena de mestre naturalista, a més del delicat record d'un amic de tota la vida.

En el segon bloc els seus companys de «Perspectiva Escolar» evoquen diversos aspectes de la presència del Biel al consell de redacció, que lluny de ser només pures anècdotes, revelen trets fonamentals de la seva manera de ser, d'actuar i de relacionar-se amb les persones i amb la naturalesa.

Parlament en record de Biel Dalmau

Marta Mata, de Rosa Sensat

Els amics de Rosa Sensat han volgut recordar el Biel com a «mestre naturalista», i amb versos de Salvat Papasseit que situen entre la vida i la mort la nostra natura humana.

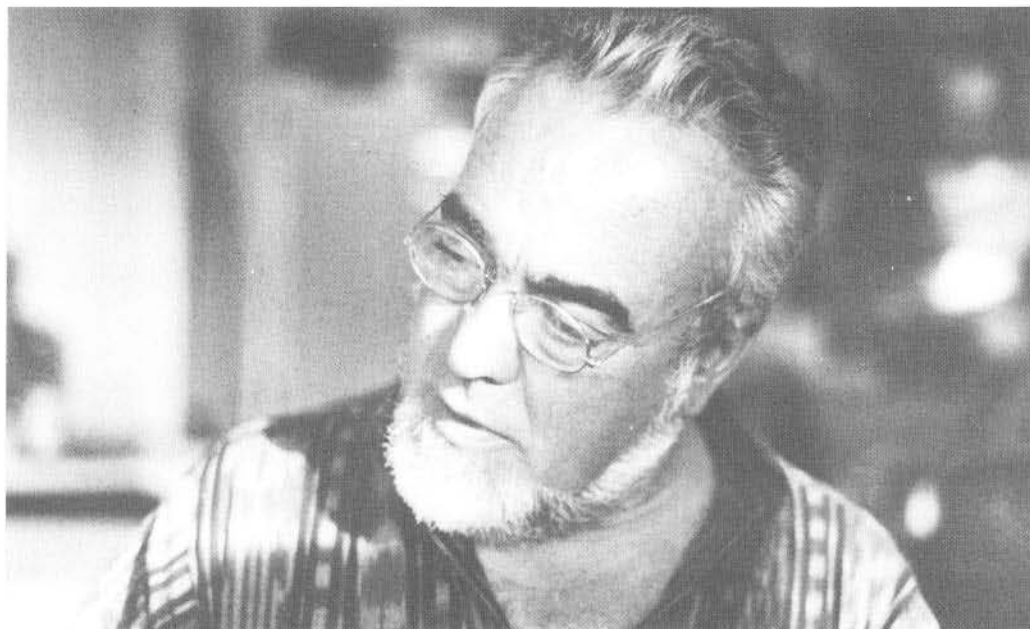
Ara, hem de rememorar, en aquests moments únics, rememorar el pas per la vida d'aquest fenomen de la natura que ha estat en Biel; i em pertoca concretament rememorar el seu pas per aquest fenomen de la companyonia que ell va ajudar a fer de Rosa Sensat i del moviment de renovació pedagògica en el més ample sentit de la paraula, sense fronteres geogràfiques ni ideològiques.

En Biel va venir a Rosa Sensat l'any 1968, el quart curs de tarda: tot un any compartint les tardes i l'experiència, amb vint companys que encara en tenien poca i altres tants que en teníem més, però no separats per cap tarima sinó al voltant d'una mateixa

taula i compartint una mateixa fam, de llibertat, de justícia, de fraternitat, a l'escola, que així podíem definir la renovació pedagògica, llavors.

El Biel va venir l'any 1968, després d'alguna Escola d'Estiu, al quart curs de tarda. Venia amb una desvergonyida joventut adulta de 28 anys, «fet» ja en la companyonia d'un barri jove de Sabadell. I va entrar en el diàleg de Rosa Sensat a la manera d'en Biel: amb el seu tarannà de contestacions sorolloses i de descobertes i admiracions profundes, sempre jugant-se a pit descobert, amb la mirada que saltava dels ulls, i la paraula del fons de la convicció, i, de cop i volta, aquell somriure-rialla de tendresa, entrevirada de picardia.

El Biel va venir l'any 1968, va fer el curs de tarda i es va quedar a la casa, fent una cosa que no sabríem com definir, com moltes de «les coses d'en Biel», i que

llavors en vam dir «relacions»; consistia a estar a l'aguait, com un caçador amb l'arma única de la convicció, que anava esdevenint un bon naturalista humà, descobridor de les necessitats i possibilitats dels mestres, especialment dels més allunyats i aïllats; i feia la seva collita, com un bon pagès, a l'Escola d'Estiu.

A l'Escola d'Estiu conjurava i comminava els de comarques i els que venien d'altres racons de la pell de brau. Quin pa amb tomàquet els organitzava aquells vespres calorosos, quan els tenia ben atuïts de cursos i activitats, per fer néixer Escoles d'Estiu en totes direccions! Sense fronteres geogràfiques ni ideològiques, entre Escola Nova i Freinet, cap a França, de Xile, o Itàlia. Com n'ha quedat de marcat el moviment de renovació pedagògica! El que té d'obertura aquest moviment es deu en bo-

na part a aquell esperit que en Biel bufava, amb els companys de Rosa Sensat, aquelles dies i aquelles nits d'estiu.

El Biel, però, podia desencadenar i mantenir aquell bullidor de relacions exteriors, perquè tenia vida interior i de tant en tant s'hi refugiava, i a mesura que avançava en confiança, la mostrava i compartia. Recordo d'aquells segons temps, a Rosa Sensat, l'anar descobrint que abans de Sabadell, i més endins, hi havia Sant Llorenç... i les Oliveres! I aquell desig expressat del fons del cor, com un instint, però humà: «M'agradaria tornar a la terra», sense aclarir, ni potser saber, si era terra de vius o de morts.

En la terra de vius aquells primers anys setanta començaven a obrir-se portes i escletxes. Per una o altra el Biel va entrar al

gran somni del poble assedegat de cultura: a la Universitat. I allí va estudiar Història, la ciència social de la natura humana, juntament amb l'altra, la Política, entre la vela de l'ideal i el poder del ceptre; la Política que ja infonia la seva vida.

I així va poder viure aquell altre bullidor que va ser l'accés a la democràcia, des de la Declaració, per ell proclamació, d'Escola Pública, a les primeres eleccions. No tot li agradava, no en tot trobava netes les velles virtuts, i vivia els gustos i els disgustos amb la mateixa intensitat, en el joc de partits polítics, en el de sindicats, i fins en la mateixa Rosa Sensat.

I just en aquells moments, en Biel, que explicava com un esclat el seu naixement el primer any de la postguerra i que havia esclatat la pleura ja un cop, va tornar a esclatar, aquesta vegada del cor al cervell. Tots ho recordem i ho vam viure amb consternació: hauria acabat aquella força, aquell fenomen de la natura, que era en Biel, just quan anava a la llista de Barcelona?

Ell es removia en el llit de Bellvitge, i dins seu tots els neguits, «Marta», barbotejava amb convicció, «el triomf de l'esquerra serà esplendorós!»

Ara que ha fet el darrer esclat, i repassem la seva vida, pensem que no va acabar en Biel, llavors; que amb la companyia de tots els que l'estimàvem com era, especialment de la Teresa, veritable mitja part d'en Biel, i del creixent dels dos plançons, ell va poder encarrilar la seva força cap a ser ell mateix. Que aquests seus darrers quinze

anys, han permès que es perfilés el seu projecte vital i s'alliberés millor la seva tendresa, que continués treballant per la renovació pedagògica dins de «Perspectiva Escolar» de Rosa Sensat, al mateix temps que esdevenir mestre naturalista amb un brotet de romaní als llavis, i continuar essent poeta, i mestre, de la pròpia vida.

Així voldríem que perdurés la seva figura de mestre, a Rosa Sensat, i als moviments de renovació pedagògica i cívica, que no es poden separar. I no sabia resumir millor la seva lliçó vital que amb les paraules d'un poeta que, com ell, feia cultura, de la contemplació dramàtica de la natura, Josep Carner en el seu

Canticel

*Per una vela en el mar blau
daria un ceptre;
per una vela en el mar blau,
ceptre i palau.*

*Per l'ala lleu d'una virtut
mon goig daria,
i el tros que em resta, mig romput,
de joventut.*

*Per una flor de romaní
l'amor daria;
per una flor de romaní
l'amor doní.*

(Parlament pronunciat en el comiat del Biel. Sabadell 30 de desembre de 1994.)

Un testimoniatge

Jordi Olivares i Periu

La meua amistat amb en Biel Dalmau arrenca de finals dels anys seixanta i s'ha mantingut sense alts i baixos fins els mateixos dies de la seva mort; és per això que suposo que se m'ha demanat que escrigui sobre les seves actituds polítiques o cíviques, una proposta que resulta molt difícil de complir perquè amb un amic entranyable no puc ni vull ser un observador; a més, en Biel va ser una persona tremendament vitalista que, d'arrel, sempre actuà a partir d'un instint de justícia; instint que el cridava a arrenjar-se amb els més dèbils: els nois i les noies, els treballadors immigrants i els més explotats.

La nostre relació personal va néixer de la militància comunista en els anys obscurs i difícils del franquisme, i de la condició d'ensenyants. Una opció política i una nova professió que en el cas d'en Biel s'al·luginaven per formar una sola matè-

ria: era comunista perquè era mestre, i també a l'inrevés, era mestre perquè era comunista.

Si conservo viva alguna imatge de l'Escola d'Estiu en aquells anys és l'activisme apassionat d'en Biel al servei de l'organització dels cursos i, alhora, el seu entusiasme crític quan intervenia en els debats polítics sobre la futura reforma de l'escola i en la defensa d'una escola pública de qualitat, laica, democràtica i nacional, que ell entroncava amb el llegat de les millors tradicions pedagògiques de l'escola pública catalana.

Recordo els anys setanta quan juntament amb un grup de companys, mestres de bàsica, de batxillerat i d'universitat, amb diferents opcions polítiques i també independents, entre els quals va ser decisiva la presència de Manuel Sacristán, vàrem fundar el sindicat d'ensenyants de Comissions

Obreres de Catalunya. En aquell moment, la línia oficial del PSUC (representada per Solé Tura) i de part de la direcció de Comissions Obreres (representada per Nicolás Sartorius), varen oposar-se frontalment a aquell projecte, defensant la creació d'un sindicat d'ensenyants independent de qualsevol organització sindical de classe. En aquest debat, en Biel considerà una greu contradicció que els mateixos mestres que defensaven una escola pública i democràtica, oberta als nens de totes les condicions socials, ens apartéssim dels sindicats que acollien tot el conjunt de treballadors; a més, considerà que l'escola pública i de qualitat l'havíem de defensar els mestres amb tots els sectors socials, per això era molt important la presència dels ensenyants dins dels sindicats unitaris de treballadors; pensava que la reforma de l'escola havia de defensar-se a l'escola però també en els centres de treball i en els convenis col·lectius.

Immergit en aquesta polèmica, en Biel va tenir el primer avís de la seva malaltia mortal. Coincidint amb els primers anys de la democràcia va allunyar-se de la militància política i a poc a poc també del sindicat, decebut pel caire tacticista que dominava l'activitat dels partits i el moviment d'ensenyament. Considerava que les forces d'esquerra i els sindicats, un cop a la legalitat, havien abdicat de la seva obligació d'impulsar el debat cultural i d'idees, i va ser en aquest moment de recolliment personal quan en Biel recuperà les seves arrels familiars pageses i inicià les seves preocupacions per l'ecologisme.

Per al Biel, l'escola podia transformar la realitat fent dels nens unes persones més solidàries i crítiques respecte al repartiment desigual de la riquesa material i cultural. Semblantment, les organitzacions polítiques i socials només tenien sentit si treballaven amb força per tal d'educar els individus en un ideal de transformació de la realitat. S'havia sentit fascinat pels primers temps de la revolució cubana (quan Fidel Castro impulsà les campanyes d'alfabetització i va estendre la sanitat a tota la població) perquè no era un possibilista i creia en la voluntat revolucionària; la mateixa força que admirava en les mares treballadores de Reggio Emilia quan varen endegar el moviment d'Escoles Bressol, en acabar la segona guerra mundial. Per això estimava tots els homes i dones que lluitaven i havien encarnat les seves idees en una forma de vida i un projecte vital (i es malfiava dels polítics de professió).

En aquesta qüestió en Biel era elitista: escoltava els que havien patit la injustícia en la pròpia carn, els que tenien anys de lluita i d'assemblees a la clandestinitat, tots els que defensaven les seves idees sense doblegar-se davant l'oportunisme d'ocupar una poltrona; escoltava els que patien la marginació social, molt a prop nostre o a l'altre costat de l'Atlàntic, i no entenia els arguments dels que parlaven de crisi dels valors de l'esquerra.

Biel Dalmau

Mariano Dolci

Quan els últims viatgers van baixar del tren a l'estació de Reggio, on jo m'esperava, no em va preocupar excessivament l'absència del Biel i la Teresa, perquè, coneixent-lo des de fa temps, no m'hauria sorprès que hagués perdut un enllaç o que hagués seguit l'impuls de canviar de programa i deturar-se un dia a Milà per fer alguna visita. Pensava que, en tornar a casa, hauria rebut una trucada que m'ho aclariria. També pensava en la seva joia i en la meua per aquest sojorn pròxim a la nostra casa de la Toscana, sojorn al qual havia hagut de renunciar l'any passat i que ara estava tan content de fer amb la Teresa.

Amic del Biel des de fa divuit anys, em resulta difícil aïllar les seves relacions amb Itàlia perquè el meu pensament retorna contínuament a relacions més estrictament personals. En tot moment he de resistir a la temptació de recordar la seva motxilla enorme, les seves espadnyes, les seves te-

lefonades inesperades, els seus espinacs amb pinyons, les seves tisanes amb romaní, les seves dedicatòries, les seves sorprenents atencions, el seu italià tan pintoresc però absolutament personal i eficaç.

Per què venia tan sovint a Itàlia?

Quan el vaig conèixer a Barcelona, el 1976, ell ja havia vingut al nord del nostre país i hi havia alguns punts de referència. Cal recordar que els primers anys setanta, si bé amb dificultats, s'havia creat un gran interès recíproc entre els ambients compromesos en la renovació pedagògica a Itàlia i a Catalunya. Els últims anys de la dictadura els ambients pedagògics espanyols miraven Itàlia amb una curiositat, esperança i set de coneixement ben comprensibles. Des de la meua participació a l'Escola d'Estiu de 1976 vaig quedar molt sorprès de trobar moltes obres pedagògiques d'autors italians traduïdes re-

centment i vaig constatar que alguns d'aquests autors eren certament més coneguts i llegits a Catalunya que a Itàlia. Això no obstant, també era clar per a alguns de nosaltres que moltes expectatives i entusiasmes eren excessius i que potser els nostres amics catalans no s'adonaven que els italians haurien hagut d'aprendre d'ells.

El grup del qual jo formava part estava, doncs, compost de persones molt qualificades: hi havia Gianni Rodari, Francesco Tonucci, Franco Passatore (fundador del Teatro «Gioco-Vita», va ser el primer actor de teatre que va abandonar les representacions per a nens i va proposar una cosa més divertida i subversiva, «l'animació teatral»); hi havia també el mestre Fiorenzo Alfieri, autor d'un text important i després assessor d'Educació a l'ajuntament de Torí; hi havia Rita Peroni i d'altres. Alguns coneixien ja el Biel o el van conèixer aleshores, com després, en altres ocasions, també Mario Lodi, Loris Malaguzzi i altres persones de l'equip de Reggio. Amb totes aquestes persones i amb altres, especialment del Movimento di Cooperazione Educativa i de la Civica Scuola di Animazione de Milà, va mantenir lligams d'amistat que reforçava periòdicament en ocasió dels seus viatges a Itàlia, en els quals seguia itineraris sempre modificables d'acord amb les disponibilitats per acollir-lo dels seus interlocutors.

Allò que després s'emportava a Barcelona com a informació, de tota la massa imponent de llibres, revistes, retalls de diaris i fotocòpies, dels quals es carregava fins a graus inversemblants, no puc valorar-

ho. Crec que va tenir un paper sobretot en el fet de crear relacions entre persones afins amb la seva mentalitat de «viatger català» de la cultura.

Si, tornant als anys seixanta, la participació en reunions de deu mil persones animades amb tant d'entusiasme era per a alguns italians (més acostumats a destil·lar gotes de pedagogia entre pocs amics íntims i entesos) traumàtica per ella mateixa, s'ha de tenir present encara que era també l'ocasió per descobrir una altra cultura. El provincialisme de l'escola i de la cultura italiana és ben conegut: s'ensenyen molts detalls sobre obscurs autors italians i gairebé res sobre els grans novel·listes estrangers, i la mateixa actitud val pel que fa a la història, la geografia, etc. No hi ha gaires persones a Itàlia, fins i tot cultes, que coneixin la cultura catalana i, sobretot, els múltiples lligams i influències que aquesta ha tingut amb la italiana.

Si m'he allargat en aquest context és perquè el Biel ha estat per a nosaltres una via important. Certament que la nostra curiositat ens feia després buscar llibres i documents apropiats, però la connexió proporcionada pel Biel (conscientment o no) era insubstituïble i sovint les nostres curiositats havien tingut l'origen justament en converses amb ell. Si parlo en plural és perquè sé segur que aquests records són comuns a molts altres italians, entre els quals hi són compresos aquells que com Loris Malaguzzi no poden ara testimoniar-ho. Per ocupat que estigués, Loris no va permetre mai que el Biel passés per Reggio sense trobar-se amb ell per poder parlar, o

millor, discutir-hi. Podem somriure, ben cert, de la iniciació, gràcies a ell, de tants italians al turisme barceloní o de les lliçons per aprendre a beure en porró donades a casa de Malaguzzi a Reggio, però seria minimitzar-ho no valorar també tot allò que de més seriós hi havia al seu voltant. De la seva motxilla en treia, i ens oferia amb dedicatòries caloroses, llibres, revistes, documents, cites que es relacionaven amb temes tocats en trobades anteriors, de vegades llunyanes, fins i tot oblidades per nosaltres però no per la seva memòria, que era gran per als seus amics. Davant meu veig entre els meus llibres en català aquells que li dec i cap d'ells no té una presència casual: des d'un estudi terriblement dens i erudit sobre la família Borgia fins a un exhaustiu text sobre el pa amb tomàquet, passant pels escriptors catalans contemporanis més recents, cada un d'ells em recorda un tema de conversa mantinguda amb ell. El seu catalanisme era profundament sentit, però, potser precisament per això,

sempre garbellat amb molta autoironia i pels seus generosos ideals polítics més generals i no podia deixar de desvetllar curiositat. L'interès amorós que tenia per la seva cultura, la seva història i l'ambient natural en què s'havia plasmat, tenia el poder, a més d'obrir-nos horitzons culturals, també, paradoxalment, de desvetllar-nos l'interès per la nostra terra: mostrant Itàlia al Biel, algunes vegades he pres consciència de molts aspectes que abans de conèixer-lo no havia observat. Com ha expressat molt bé una amiga comuna: «... recordo passejades per carrerons del meu barri durant les quals vaig descobrir amb ell teulades i finestretes vers les quals mai no havia alçat els ulls».

És difícil valorar-ho, i seria més difícil encara expressar-ho, però estic segur que per a molts de nosaltres la familiaritat amb el Biel ha estat un privilegi que ens ha enriquit molt i no només, naturalment, en el pla afectiu.

Record de Biel Dalmau

M. Dolors Llopart

Vaig conèixer en Biel Dalmau l'any 1979 quan tot just les esquerres havien guanyat a l'Ajuntament de Barcelona i els responsables de la cultura d'aquell govern volien potenciar activitats que fossin populars i, per entendre'ns, a peu de carrer.

En aquesta singladura, vam treballar plegats en el que aleshores s'anomenava Secció Hispànica del Museu Etnològic. En Biel tenia una gran experiència com a historiador, pedagog i antic lluitador per la democràcia. Una malaltia greu l'havia allunyat de l'ensenyament i un museu es va considerar aleshores com un lloc de treball més tranquil i convenient per a ell. La simpatia i l'amistat van néixer de seguida i, de la mateixa manera, l'enfrontament de parers i de punts de vista sobre les accions concretes.

El Nadal d'aquell mateix any, aquest equip de govern ens va encomanar d'or-

ganitzar una mostra-exposició de pessebres. El lloc escollit va ser una sala del Museu d'Història de la Ciutat on, amb la col·laboració del Servei de Restauració del Museu d'Art de Catalunya, es va muntar un gran pessebre. En Biel en va fer l'atenció pedagògica.

Cap a la primavera es va presentar la possibilitat de pensar en l'organització d'una exposició que tingués relació amb la fira de Sant Ponç. Aquesta fira, molt tradicional al barri del Raval de Barcelona, havia perdut part del seu públic i es veia convenient de cridar, des dels equips de govern, l'atenció sobre tot tipus d'actes ciutadans que donessin claus identitàries a tots els habitants nous i vells d'aquesta. La idea bàsica era explicar, donar informació i fer pensar al públic en l'aprofitament i el respecte a les plantes i fruits aromàtics i medicinals del nostre país. Hores i hores, amb un petit equip de voluntaris (cobra-

ven tan poc que crec que així es poden anomenar) encapçalat per Josep Mañà, vam preparar una exposició que a Barcelona era capdaventera, perquè presentava un material, unes plantes, de manera diferent. Les plantes es van exhibir dibuixades i pintades, tal com es veuen als llibres; assecades i premsades, tal com es poden estudiar en els herbaris; seques, tal com les venen els herbolaris, i també tal com es poden trobar en viu.

En aquesta exposició en Biel va excel·lir en la seva feina. A més de les visites guiades, va fer treballar els infants: els feia preparar «productes» amb plantes i fruits salvatges, i també els va fer descriure les receptes. Hores i hores va estar al pati del Palau de la Virreina atenent petits i grans i ajudant-los a passar-s'ho bé en aquella exposició. Ell els va ensenyar a copsar la varietat i la variabilitat de les plantes que s'havien seleccionat (la ruda, la farigola,

l'all, etc.). De la mateixa manera els va introduir als colors i les olors que aquests tenien. Els acompanyava en el coneixement i la sensació que els objectes sempre posseeixen i que només cal acudir-hi amb bona disposició per gaudir-ne per sempre més.

A partir d'aquella experiència, en Biel va començar a pensar en la possibilitat de fer alguna cosa seriosa en relació amb l'educació ambiental, dirigida a grans i petits. I així va ser com va començar a fer itineraris pel Parc de Sant Llorenç del Munt.

Després, amb en Biel, vam mantenir relacions professionals i d'amistat i en moltes ocasions vam compartir algun projecte per a la revista «Perspectiva Escolar».

Malauradament la seva mort ha deixat moltes converses sense acabar i alguns projectes sense definir.

Caminar mirant...

Grup del «Caminar mirant»

Ens trobem en el bar Bus-express per reunir-nos tots i prendre un tallat. Allà el Biel començava a treure coses de la motxil·la: fotocòpies que ens repartia, pòsters, volums d'enciclopèdies, regalets, mentre feia la presentació de la gent que anava arribant.

Era una trobada molt humana i acollidora.

Ho havia de recollir tot cuita-corrents perquè l'autobus havia de marxar. Dins l'autobus anava passant seient per seient i et preguntava com anava la vida, la feina, els «novios» (aquests homes!)

Quan arribàvem al lloc començàvem a caminar mirant... i és on ell començava a fer de mestre naturalista. Començava l'explicació i les preguntes a veure què recordava cadascú, «quin arbre és aquest? tu ho has de saber».

També ens comentava l'evolució en el tipus de vegetació; era important per a ell el fruit pedagògic, l'aplicació d'aquella excursió a la nostra feina com a mestres, oferint-se a acompanyar-nos en alguna sortida d'escola... Es veia que tenia clara vocació de mestre.

Tant per a l'esmorzar com per al dinar buscàvem un lloc adequat, i tornava a treure-ho tot de la motxil·la: l'ampolla de vi, el got de vidre, la carmanyola metàl·lica, el pa de sèsam, el formatge fresc i el de Maó... Tots tastàvem de tot el que ell portava i ell no menjava gaire perquè sempre tenia vivències per explicar...

Sempre trobàvem personatges interessants: el José Maria que ara deu fer 19 anys que viu sol a Sant Llorenç, el rajoler també de Sant Llorenç, el cambrer d'un restaurant del Montseny, la parella velleta d'una masia...

Com un savi despistat vigilàvem que quan recollíem després de dinar o esmorzar no es deixés alguna cosa (la màquina de fotos, la jaqueta que mai no es posava, el ganivet...).

I quan ja marxàvem anava recollint deixalles dels «pixapins» i consumidors de Coca-Cola que havien passat per aquell lloc.

Ja de tornada, no marxàvem mai amb les mans buides. Al llarg del dia havia anat recollint coses i ens les anava donat: fulles, branques de flors, pedres amb líquens, bruc... i altres coses que duia a la seva motxil·la: crema d'ametlles, essència de romaní per al bany i els pòsters que ja ens havia donat al principi de l'excursió.

I la propera...

Els arbres que va plantar

Ton Creus

Tinc una casa al bosc. A llevant s'hi veu, al fons i entre els pins, el poble de Sant Llorenç i a ponent, la Vall d'Horta tancada a l'horitzó pel massís de Sant Llorenç de Munt i el Montcau. Molt al fons de la vall, emboscada, emmurallada, síntesi de pedra antiga i terra de mil anys, s'hi pot trobar, ben buscada, una casa de pagès amb el riu al seu darrera: les Oliveres, la casa del Biel.

Pel darrera de casa meva hi passa un caminó que uneix la Vall d'Horta amb el poble i, just per aquest camí d'olor d'herbes boscanes, fa molts anys, més de quaranta, hi passava cada dia un nen del bosc. Anava a escola. La cara colrada, el pas viu, mirant el cel, els arbres, les herbes. Nen observador, inquiet, apassionat, tossut i preguntaire. Li agradava l'escola, però més va aprendre, potser, en aquest passeig matiner i en la tornada tardana, quan el sol començava a tornar blava la pedra de la munta-

nya. Era el Biel que aprenia i passejava.

Mai no va deixar aquest camí que tant li agradava, pels records, per la quietud, o potser per caminar com qui no ha d'anar a cap banda.

La passada primavera el Biel va fer aquest camí un munt de vegades. Un dia, molt de matí, em va aparèixer amb un lle-doner petit que va plantar al costat de casa. I un altre dia, em vaig trobar plantada una alba. Va ser una primavera seca, però més arbres, misteriosament, van ser plantats i regats persistentment al capvespre o a la matinada. Arbres de la Vall d'Horta, que em faran ombra a la casa.

No sé on és ara el Biel, fa un temps que l'he perdut de vista, però els arbres que va plantar, com que ha fet aquest hivern de primavera, estan brotant i d'aquí a res tindran fulla. Són arbres amb empenta,

vius, alegres, tossuts i, a vegades, un xic empenyadors per la seva insistència. Són com arbres amigables que t'estimem i et renyen, que et recorden els orígens, que no es volen doblegar, que ignoren el pas del temps, que burxen com corcons entranyables, que et pregunten per tu mateix i no saps perquè volen la resposta. Sembla com si et miressin en el teu lloc més pregon. Són arbres que t'estimen sense límit ni mesura, són absolutament inexplicables: despresos, en estat pur i, per tant, contradictoris i difícils de podar.

No n'estic del tot segur, però l'altre dia em va semblar que algú els regava. Tenen el terra del voltant molt humit i això que ha plogut molt poc, fan olor de terra mullada. Deu ser el Biel que, de tant en tant, els tira una galleda d'aigua.

Biel Dalmau

Evocacions dels companys de «Perspectiva Escolar»

Conviccions arrelades

Pel que jo l'he conegut sobretot com a membre del consell de redacció de *Perspectiva Escolar*, el Biel era una persona d'una forta personalitat i de conviccions profundes. La seva personalitat apassionada es manifestava en totes les situacions en què es trobava, tant en l'aspecte ideològic com en el de lleure i en el de les relacions personals.

En aquests dos últims aspectes era una persona molt sensible i delicada, com testimoniaven altres companys en aquestes mateixes pàgines. En l'aspecte ideològic, en el terreny de les seves conviccions, en l'anàlisi de les situacions polítiques, socials i educatives, sovint era extremadament radical i de vegades fins i tot intransigent fins al punt de fer impossible el diàleg.

I és que el seu discurs, expressió de la seva convicció i alhora d'un temperament molt fort, girava entorn d'uns quants temes

per a ell innegociables i que no es cansava de repetir sempre que se li presentava l'ocasió: la necessitat d'una escola pública de qualitat per assegurar una bona educació a tots els nens i nenes (sobretot als més desvalguts); la preocupació pels marginats, la solidaritat, la cooperació; la lluita contra la violència a què estan sotmesos els nens a molts indrets del planeta; la preocupació per l'equilibri natural del medi i la necessitat de l'educació ambiental i de mesures polítiques per aturar el deteriorament de la terra; la necessitat de mestres amb tremp humà i il·lusionats per la seva tasca, amb esperit crític i lluny de qualsevol actitud funcional i acomodàcia. Es dolia profundament de la poca consideració social del mestre i també de la crisi de l'educació i de la poca atenció que li presten els poders públics enfront de les desproporcionades inversions d'altres partides dels pressupostos.

Respecte a aquests problemes i d'altres

igualmente importants, no tolerava plantejaments «superficials» o «moralistes». Reclamava abordar-los amb «serietat», globalment, dins el seu «marc històric i social», amb anàlisis ben fetes.

Sensible i apassionat, home de lectura, d'anàlisi i de reflexió, és difícil d'oblidar el Biel, d'oblidar la seva manera tan personal de ser als llocs, de moure-s'hi, de parlar. No costa gaire fer viva la presència d'aquest company, difícil a vegades, però tan entranyable.

Jordi Tomàs

Tots els que heu fet record del meu record

A Biel Dalmau, company del Consell de Redacció de «Perspectiva Escolar».

Vull recordar i celebrar l'estada entre nosaltres per sempre d'en Biel.

El vaig conèixer l'any 1968, al 4t. curs de tarda de Rosa Sensat, i he treballat amb ell des de l'inici de la revista «Perspectiva Escolar», el desembre de 1974, i durant 20 anys, a través de molts tipus de consells de redacció de la revista on hem viscut plegats una part de la història de l'educació al nostre país.

Recordaré sempre el seu entusiasme impacient dels propis valors pedagògics comentats a les tardes de les apassionades discussions de tants consells de re-

dacció i també de tantes converses telefòniques.

«Els pòtols de la bauma», com a ell li agradava autoanomenar-nos, ben segur que no l'oblidarem.

Ara, amics, escolto la seva veu amb les paraules del poeta Miquel Martí i Pol:

*Amb el vent de llevant estimaré el
[record
dels pins de vora mar i les barques tan
[clares,
oh vells amics!
Tota la densitat del verd quan la tarda
[declina
al vell palau de tarongers,
i un sol xiprer, com l'ombra d'un absent,
per fer la llum més pura.*

*Tots els qui heu fet record del meu
[record
estimareu com jo la veu del vent
i l'enyorança clara de les veles.
Això us farà menys inclement l'absència
i jo podré dialogar amb vosaltres
com a les tardes íntimes
vora la mar quietament amiga.*

Rosa Carrió

L'amic vell elefant

Amb en Biel vam compartir despatx durant molts anys. Les persones que el coneixíem sabem molt bé que això volia dir que jo estava submergida auditivament a

la seva veu potent. Quan en Biel parlava per telèfon se sentia des de tots els racons de la casa i com més lluny era la seva trucada més augmentava la potència de la seva veu.

I parlant de la seva veu, recordo també el seu vocabulari tan característic amb expressions tan pintoresques com «saltamarques», «pixapins», «tastaolletes», «pòtols de la bauma», «vell elefant»... que normalment aplicava a persones o categories de persones per a ell ben definides com una mostra més del seu pensament crític i d'una perspectiva molt personal de veure les persones i la situació actual. I d'altra banda, tenia un altre grup de paraules que no suportava: no li diguessis pas que estava «moreno» o que allò era «perfecte» o que estaves «encantada», res no era «obvi» ni tampoc podies parlar dels «usuaris» de l'educació. Era especialment crític amb les sigles i el vocabulari de la reforma: PEC, PCC, UP, ZDP...; sempre deia que aquest vocabulari no l'entenia i que parléssim clar.

En el fons, això responia a una actitud seva segons la qual tot això eren modes i que molta gent s'apuntava a aquestes modes d'una manera superficial sense una reflexió a fons de la realitat i sense connexió amb la història de l'educació del nostre país.

Encara avui em sembla que d'un moment a l'altre en Biel obrirà la porta del nostre despatx i tornarem a riure, a discutir, a enfadar-nos, però al bruc que tinc sobre la taula ja li cau la flor.

Mercè Comas

No us deixeu enlluernar per l'eufòria del moment

Quan fa uns quants anys vaig entrar a formar part del consell de redacció de «Perspectiva Escolar», em va sorprendre l'apassionament amb què en Biel prenia part a les discussions. El que més li preocupava era que els articles tinguessin un enfocament conformista o poc crític, ja que ell sempre ha cregut que els ensenyants són ciutadans clau i peces molt importants en la construcció d'una societat més justa i igualitària. Per això creia que la revista havia de ser un ajut per a la reflexió, tot fugint de posicions còmodes i poc compromeses i que també havia de ser actual intentant tractar temes vius i polèmics fossin d'avui o de demà.

El desembre de 1988, a més de tres anys per a la celebració dels Jocs olímpics a Barcelona, vam decidir avançar-nos als fets i dedicar un monogràfic al tema dels jocs i de les seves repercussions. En Biel des del primer moment va defensar apassionadament la idea que fos un monogràfic amb esperit crític i que no ens deixéssim enlluernar per l'eufòria del moment, és a dir que tothom pogués dir la seva fins i tot aquells que no creien en el projecte.

Després de moltes discussions vam aconseguir reflectir les diferents opinions del moment. Tot i les primeres reticències d'en Biel respecte al monogràfic, finalment li va agradar i va ser el primer a donar idees perquè li donéssim la màxima difusió i arribés a totes les escoles de Catalunya.

Aquesta anècdota retrata el que en Biel ha estat: una persona compromesa amb les seves creences, però generosa en les seves actituds quan el moment ho ha requerit.

En necessitem molts com ell.

Anna Agenjo

Olor de muntanya

El record del meu Biel, és el record del company de tantes i tantes tardes al consell de redacció, és el record de l'amic... És la imatge del Biel crític sempre, corcò sovint, per recordar-nos als membres del consell la inconsistència d'una carrera postmoderna que de vegades li semblava buida i sense objecte. Era essencialment ètic i les modes i la cursa per estar al davant li semblaven buides de contingut i poc autèntiques.

Però també era el Biel que venia amb un brot de romaní o de bruc florit, que tan bé ens va evocar la Marta Mata el dia que el vam acomiadar. Era el Biel que sovint feia olor de muntanya i venia amb el rostre colrat pel sol i els ulls encara plens de vent, uns ulls tendres i murrís alhora, i que em deia, quan jo arribava tard: «Vas massa atabalada, Montserrat, la vida s'ha de viure més tranquil·la...»

Tinc, tanmateix, una imatge entranyable del Biel, que avui vull evocar. És la imatge del Biel el dia que vam anar a casa seva, a la Vall d'Horta. Els membres del consell vam quedar de trobar-nos allà per sopar, era un dia clar de maig. Cansada de tanta retina ciutadana, els voltants de la masia em van semblar el paradís dels verds. Un paradís a pocs quilòmetres de Sabadell. «El Vallès dels poetes», recordo que vaig pensar llavors.

Pollancre, roures, el riu entre les roques, el blat, les alzines... i la masia, recollida en el pendent, amb la bassa i el safareig on rentava la roba la mare del Biel quan ell era petit.

I el Biel, que ens ho mostrava tot, joiós, enriolat, amb un rostre que s'il·luminava amb una llum diferent. Ens va portar aquí i allà... Ens va ensenyar el niu de merles i ens va fer parar l'orella per escoltar el cant del merlot i del rossinyol.

Quan es va fer fosc vam sopar, prop de la llar de foc, carn, botifarra i pa amb tomàquet i el porró de vi negre.

El Biel era feliç, tots estàvem contents, aquella nit tenia una màgia peculiar. La Teresa i ell ens van fer d'excel·lents amfitrions i ens van encomanar la seva alegria de viure.

La Vall d'Horta em va ajudar a entendre una mica més el Biel Dalmau, i a estimar-me'l també una mica més, perquè sense conèixer i comprendre no deu ser possible estimar de veritat.

Montserrat Galícia

Rondinaire i sensible

Flors i herbes del bosc sempre aniran lligades al record d'en Biel quan tornava de les seves sortides i deixava el rastre olorós de les herbes que ell havia collit damunt de les taules de treball, amb fragments de poe-

mes triats per ell lligats als moments de la vida quotidiana.

El recordaré rondinant perquè creia que jo anava massa atrafegada, davant l'ordinador o bé enganxada al telèfon...

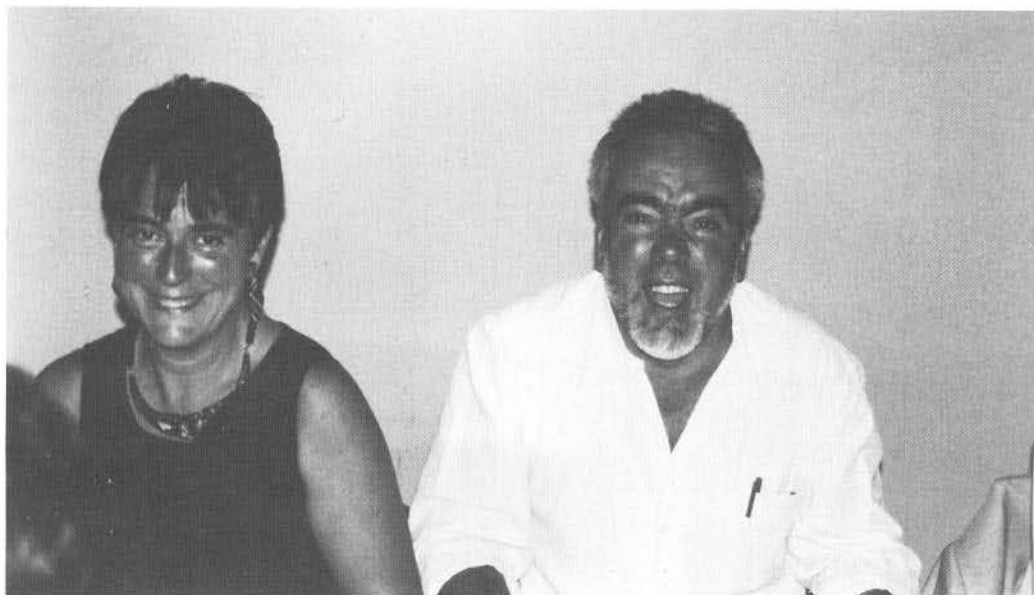
Reclamant per a ell sol la meva atenció, a poc a poc vaig aprendre a destriar tota la tendresa i sensibilitat d'en Biel. El recordo tendrament. I recordaré les trucades de la Teresa a 3/4 de 8 dels dies de consell avisant-lo que es feia tard...

Carme Suaz

T'hauria agradat veure les cares!

Plovia. Vaig conèixer en Biel a l'estació de Sants; ell marxava cap a Itàlia i jo cap a París. D'això ara fa quinze anys! La primera conversa que vam tenir va ser de les vinyes del Penedès, dels nens de l'escola rural (no recordo si en aquell temps quan parlàvem ja anomenàvem les nenes) i de la cultura gitana. Haig de confessar que a primera vista em va semblar una mica «bruixot de muntanya».

A l'octubre de l'any 1990 ens vam retrobar a la taula del consell de «Perspectiva Escolar». Des d'aquell dia, i durant gairebé cinc anys, la primera cosa que em deia quan em veia era: «Fas l'olor del raïm acabat de collir!», i a continuació repreníem el tema de les vinyes, del bon vi, de l'excel·lent funció dels circells, del romaní, del blau del mar... En aquests temes no ens esba-

tussàvem mai, ens enteníem del tot; en canvi en d'altres, com la Reforma, el Departament d'Ensenyament, els Moviments de Renovació Pedagògica, etc., sempre acabàvem malament! Però, al cap de quinze dies, quan ens tornàvem a veure, tot tornava a ser entranyable i fins i tot apassionant.

El primer dia que vam tornar de l'escola després de Reis vaig explicar als nens i les nenes del cicle de parvulari el conte de: *L'home que estava enamorat d'un brot de romaní*.

L'home es deia Biel, era pagès, vivia en una casa de la Vall d'Horta i cada dia abans d'esmorzar anava a dir bon dia als brots de romaní que creixien pels voltants de la masia. T'hauria agradat veure les cares!

Carme Ortoll i Grifols

Sopar i xerrar

Recordo, un vespre, que arribà en Biel tot mudat, era una nit especial, els del consell anàvem a sopar.

Va arribar tot clenxinat i amb una armilla de pana feta a mida per un sastre de Sabadell.

Quan li vaig tirar una floreta, per dir-li que elegant que anava, em va explicar, com si m'estigués comentant l'editorial d'alguns dels molt diaris que llegia, la bona estona que havia passat xerrant amb aquell artesà per encomanar-li l'armilla. Quin plaer per gaudir de les petites coses de la vida es traslluïa en aquella conversa.

En arribar al restaurant del barri de la Ribera, l'interès d'en Biel era que «la gent de món» l'aconsellessin sobre nous plats;

nous plats, però amb gustos vells. Aquesta, per a mi, era una altra característica d'en Biel, «voler estar al dia», però sense oblidar el passat, les arrels, els principis...

Amb el bon vi i el bon menjar vam fruit d'aquelles converses que només arriben en moments com aquests: l'amor, les relacions homes-dones, les evolucions amoroses dels coneguts, el perquè dels canvis de parella... Va ser en aquest moment que en els ulls i el posat d'en Biel vaig poder descobrir un home sensible i intimista interessat per filosofar sobre un dels motors bàsics de la vida, l'amor.

És aquest Biel, «el vell elefant», que s'interessava per saber què esperem homes i dones de les relacions afectives, el de la llibreta dels sopars del consell, el que vull recordar, ja que, a la fi, quan les persones se'n van el que recordem són els bons moments.

Teresa Serra

Biel la tenia. Per al Biel era el mateix la defensa d'un ensenyament lliure i participatiu que la defensa del medi natural. Ser mestre progressista i ecologista eren per al Biel dues cares del mateix prisma. El prisma d'en Biel era tan ric i complex que la llum a través d'ell esdevenia un arc de Sant Martí complet. Com a tercera característica d'aquell esperit profètic tenim la llibertat d'expressió que en Biel mantenia sense embuts. L'expressió d'en Biel, sempre apassionada i vehement, no tenia mai pensaments amagats; a la boca posava allò que tenia al cor.

Per a mi, que era molt jove quan assistia a les Escoles d'Estiu on en Biel sempre havia tingut un paper preeminent, ha estat un regal dels déus poder compartir amb ell un treball conjunt a la revista «Perspectiva Escolar». Els déus de la Mediterrània, tan humans, tan propers, ja l'han acollit i el fan reviure en la nostra memòria.

Jesús Viñas i Cirera

L'esperit profètic

En Biel representa l'esperit profètic en el món de l'ensenyament. L'esperit profètic es caracteritza primerament pel manteniment dels principis sense concessions. Aquest manteniment, en Biel el va fer a les verdes i a les madures, quan molts dels seus companys i companyes a partir d'un pragmatisme massa còmode potser van cedir massa terreny. L'esperit profètic té una visió globalitzadora de la realitat, i en

NOVETAT

L'educació del consumidor: els aliments
Proposta de treball per a l'Educació Infantil
Rosa M. Pujol i altres
Col·lecció "Dossiers Rosa Sensat", 49
PVP: 1.950 ptes.

Aquesta proposta didàctica assumeix un triple repte: definir els conceptes de consum, consumir, ser consumidors; donar els criteris bàsics sobre el que ha de ser l'educació del consumidor a l'escola, i, en concret, en relació al currículum d'Educació Infantil, i suggerir estratègies i activitats per treballar el tema dels aliments.

Aquest material ha rebut el primer premi nacional "**Educación y Sociedad**", 1993, sobre material didàctic no editat, atorgat pel Ministerio de Educación y Ciencia.

Distribució: **Triangle S.L.** C/ de Lepanto, 135-137 • 08013 BARCELONA
Tel. (93) 265 18 21 • Fax (93) 265 15 94

R
S
S
O
E
A
S
E
N
A
T

Associació de Mestres
Rosa Sensat

Còrsega 271, baixos
Tel. (93) 237 07 01
Fax (93) 415 36 80
BBSRS (93) 415 67 79
08008 Barcelona

Novetats bibliogràfiques

Biblioteca Rosa Sensat

- BALBÁS ORTEGA, M. J. *La formación permanente del profesorado ante la integración*. Barcelona: PPU, 1994 (Letras, Ciencias, Técnicas; 105)
 Extracte de l'índex:
 El cambio de rol del profesor ante la innovación educativa; el caso concreto de la integración escolar; La evaluación de necesidades en el contexto escolar; Necesidades y características de la formación inicial; necesidades de formación permanente; Situación de la formación en algunos países; Características y diseños de los programas de formación
- CABRERA, F.; DONOSO, T.; MARÍN, M. A. *El proceso lector y su evaluación*. Barcelona: Laertes, 1994 (Laertes Pedagogía; 72)
 Extracte de l'índex:
 La comprensión lectora; Factores asociados al aprendizaje lector; estadios en el aprendizaje de la lectura; Evaluación de la lectura; Análisis crítico y valoración de pruebas de lectura
- Context i aprenentatge de la llengua escrita*. A. Camps (coord.). Barcelona: Barcanova, 1994
 Extracte de l'índex:
 Contextos per aprendre a escriure; Actituds, emocions i consciència en l'escriptura; El llenguatge eficaç; Escriure a l'escola: una experiència a l'escola primària
- CORTINA, A. *La ética de la sociedad civil*. Madrid: Anaya Alauda, 1994 (Hacer Reforma)
 Extracte de l'índex:
 Los ciudadanos como protagonistas; Del vasallaje a la ciudadanía moral; La fórmula mágica del pluralismo moral; Tomarse en serio la construcción de un mundo humano; Voluntad de entendimiento; Educar en una moral cívica; Moral cívica y moral creyente
- La educación especial en el marco de la LOGSE: situación actual y perspectivas de futuro*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1994
- Études sur l'enseignement des mathématiques*:

- L'enseignement de la statistique*. Paris: UNESCO, 1994
- La formation professionnelle aux Pays-Bas: réforme et innovation*. Paris: OCDE, 1994
- JORNADES SOBRE AVALUACIÓ A L'AULA (1: 1993; Barcelona). *Actes de les Jornades sobre avaluació al aula*. Barcelona: La Universitat. ICE, 1994
- Extracte de l'índex:
Aspectes del procés d'avaluació a l'aula; Avaluació inicial, formativa i final; Avaluació de continguts en les àrees, d'activitats, recursos i metodologies
- MOYA OTERO, J. *Reforma educativa y currículo escolar*. Las Palmas de Gran Canaria: Librería Nogal ediciones, 1993 (Didáctica; 1)
- Extracte de l'índex:
Una visión de la LOGSE; Los agentes educativos; La acción educativa como acción normativa; Bases del ordenamiento legal actual; Las razones de un cambio; Fines y medios de la Reforma; El currículo escolar; Claves para un modelo de desarrollo
- Problemática del niño superdotado*. Yolanda Benito Mate (Coord.). 2a ed. Salamanca: Amarú, 1994 (Ciencias de la educación; 15)
- Extracte de l'índex:
Bajo rendimiento escolar y/o fracaso escolar; Diseño curricular. Desarrollo y preparación de programas para el estudiante muy capacitado; El profesor del niño superdotado; La psicomotricidad en el niño superdotado; La iniciación temprana al lenguaje escrito como optimización del desarrollo; Creatividad e inteligencia; El desarrollo de la sociabilidad en los superdotados
- SANTOS GUERRA, M. A. *Entre bastidores: el lado oculto de la organización escolar*. Archidona (Málaga): Aljibe, 1994 (Biblioteca de educación)
- Extracte de l'índex:
Organización escolar y globalización del aprendizaje; El sistema de relaciones en la escuela; Teoría crítica y proyecto educativo de centro; Utilización educativa del espacio escolar; Disciplina escolar y ambiente de aprendizaje; Agrupaciones flexibles: un camino hacia la investigación
- Tómbola de jocs: l'expressió i la comprensió orals a l'escola*. Palma de Mallorca: Moll, 1994 (Mar de jocs; 2)
- TORRES SANTOMÉ, J. *Globalización e interdisciplinariedad: el curriculum integrado*. Madrid: Morata, 1994 (Pedagogía)
- Extracte de l'índex:
Los orígenes de la modalidad de curriculum integrado; Las razones del curriculum integrado; Libros de texto y control del curriculum; La planificación de un curriculum integrado

Textos legals

DOGC

27-1-1995

Resolució de 4 de gener de 1995, de nomenament de funcionaris en pràctiques del cos de mestres a Catalunya.

1-2-1995

Resolució de 5 de desembre de 1994, per la qual es determina el procediment per a l'autorització de la implantació anticipada del segon cicle de l'educació secundària obligatòria en centres docents privats.

Resolució de 18 de gener de 1995, de convocatòria dels primers premis de vídeo escolar.

3-2-1995

Resolució de 13 de desembre de 1994, de modificació de la Resolució de 5 de setembre de 1994, per la qual es resol la convocatòria per a la concessió de subvencions als centres docents privats en el nivell de segon cicle d'educació infantil.

8-2-1995

Ordre de 25 de gener de 1995,

de creació i convocatòria del Premi Rafel Farré de narrativa curta.

17-2-1995

Resolució de 31 de gener de 1995, de modificació de la Resolució de 23 de desembre de 1994, per la qual es convoquen proves selectives per ingressar en el cos de professors d'ensenyament secundari en l'especialitat de psicologia i pedagogia en places classificades per a funcionaris.

Resolució de 6 de febrer de 1995, per la qual es fa pública la llista d'aspirants que han superat el procés selectiu per a la provisió de places de funcionaris docents del cos de professors d'ensenyament secundari, especialitat de psicologia i pedagogia.

24-2-1995

Resolució de 9 de febrer de 1995, per la qual es regulen el procediment de pre-inscripció i ingrés a les llars d'infants públiques i privades subvencionades i el règim de bonificació de les quotes a les del Departament d'Ensenyament.

27-2-1995

Resolució de 23 de gener de

1995, de convocatòria pública per a la concessió d'ajuts a grups d'alumnes de centres d'ensenyament secundari postobligatori de Catalunya per a la realització de pràctiques en règim d'intercanvi en empreses o institucions d'altres països.

BOE

11-2-1995

Resolució de 25 de gener de 1995 de la Secretaria d'Estat d'Educació, per la qual es convoquen ajudes econòmiques individuals per a activitats de formació de professorat.

14-2-1995

Ministeri d'agricultura, pesca i alimentació. Ordre del 1 de febrer de 1995, per la qual es convoca el XIV Premi de Treballs Escolars del Dia Mundial de l'Alimentació corresponent a 1995 «Alimentos para todos». Termini 30 de setembre de 1995.

15-2-1995

Premis «Educación y Sociedad». Ordre del 27 de desembre de 1994, per la qual es convoquen els premis «Educación y Sociedad» per al 1995. Termini 31 març 1995.

PERSPECTIVA ESCOLAR

Butlleta de subscripció

Cognoms Nom

Adreça

C.P. Població Província

Telèfon

S'inscriu a **Perspectiva Escolar** per a l'any 1995 (10 núm.)

Import: 5.950 ptes. Preu exemplar: 675 ptes. (IVA inclòs)

Pagament: Per xec nominatiu a favor de l'A.M. Rosa Sensat

adjunt a la butlleta

Per domiciliació bancària

Butlleta de domiciliació bancària

Cognoms Nom

Cognoms i nom del titular (en cas que sigui un altre que el de la subscripció)

Banc o Caixa Adreça de l'agència

Població Província

Entitat Oficina Compte/libreta

Senyors: Els agrairé que amb càrrec al meu compte/libreta atenguin el rebut que anyalment els presentarà **l'Associació de Mestres Rosa Sensat** per al pagament de la meva subscripció a la revista **Perspectiva Escolar**.

Firma del titular

**RESPOSTA
COMERCIAL**

Autorització 12.225
B.O.C. Núm. 20 del 5-3-93

TARGETA POSTAL

**NO
NECESSITA
SEGELLS**

A franquejar
a destinació

20 anys
de perspectiva
1 9 7 4 - 1 9 9 4

**Associació de Mestres
Rosa Sensat**

Apartat de Correus 486 F.D.
08080 Barcelona

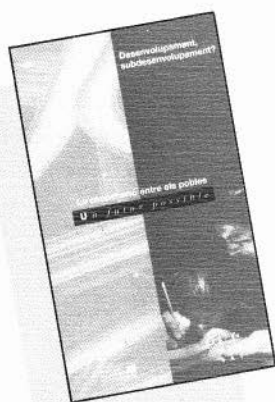
NOVETAT VÍDEO

Sèrie: LA COOPERACIÓ ENTRE ELS POBLES

Desenvolupament, subdesenvolupament?

Guió : **Josep Corominas** • Realitzador: **Agustí Corominas**

Durada: **18 minuts** • Format: **VHS** • PVP: **2.900 ptes.**

- • • Davant de les contradiccions de l'actual model de desenvolupament, cal definir-ne un de nou que respecti la diversitat i els límits del planeta.
- Aquest vídeo presenta una sèrie de materials, tant històrics com actuals, per treballar des d'una perspectiva educativa els aspectes de la distribució de la riquesa i la igualtat d'oportunitats en el món.

Altres títols de la col.lecció:

- ***Un món plural***
- ***Educació i participació en la democràcia.*** (En preparació)

Amb la col·laboració del Fons Català de Cooperació al Desenvolupament

Distribució: **Triangle S.L.** C/ Lepanto, 135-137 • 08013 Barcelona • Tel. (93) 265 18 21

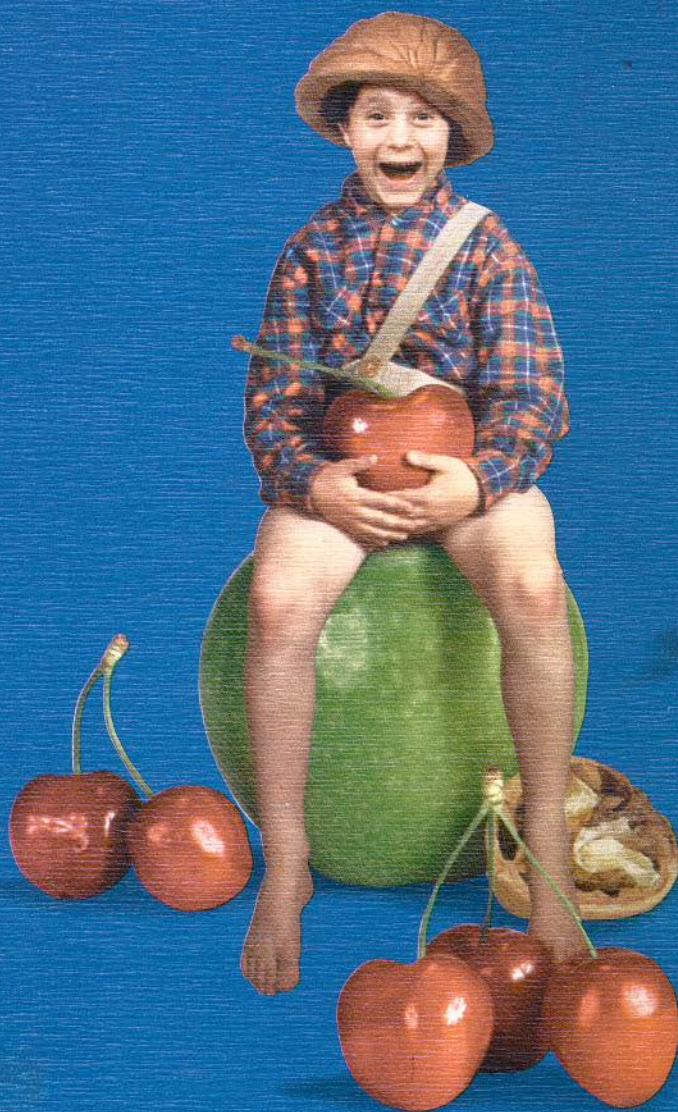
R
S **E** **N**
S **A** **T**

Associació de Mestres
Rosa Sensat

Còrsega 271, baixos
Tel. (93) 237 07 01
Fax (93) 415 36 80
BBSRS (93) 415 67 79
08008 Barcelona

Editorial
Barcanova

Projecte Polzet

Llibres amb arrels

Educació Primària / Cicle Inicial

